

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
Лазебна О. А.
«___» _____ 2022 р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ

**на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 035 «Філологія»
на тему: «Формування та функціонування одиниць терміносистеми
німецькомовного екодискурсу: структурно-семантичний,
лінгвопрагматичний і перекладацький аспекти»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи ЛН-11мп
Весельська Рената Вікторівна _____

Науковий керівник:
доц. каф. ТППНМ, канд. філол. н., доц. Туришева О. О. _____

Рецензент:
проф. каф. ТППАМ, докт. філол. н., проф. Воробйова О. П. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень
з праць інших авторів без
відповідних посилань
Весельська Р. В. _____

Київ 2022

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність (спеціалізація) – 035 Філологія (035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Лазебна О. А.

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студенті

Весельській Ренаті Вікторівні

1. Тема дисертації «Формування та функціонування одиниць терміносистеми німецькомовного екодискурсу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний і перекладацький аспекти», науковий керівник дисертації: Туришева Оксана Олегівна, доцент каф. теорії, практики та перекладу німецької мови, канд. філол. н., затверджені наказом по університету від 26 жовтня 2022 р., № 3966-с.
2. Термін подання студентом дисертації: 26 листопада 2022 р.
3. Об'єкт дослідження: одиниці терміносистеми німецькомовного екодискурсу.
4. Предмет дослідження: структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості вказаних термінологічних одиниць німецькомовного екодискурсу у перекладацькому аспекті.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - дефінувати поняття «екодискурс», дослідити і порівняти його особливості в німецькомовному й україномовному просторах;

- виявити, систематизувати і класифікувати термінологічні одиниці німецького екодискурсу;
- визначити основні структурно-семантичні і лінгвопрагматичні ознаки терміносистеми німецькомовного екодискурсу та навести відповідні приклади з проаналізованого корпусу;
- визначити можливі способи і проблеми перекладу одиниць терміносистеми.

6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: 12 випусків німецького науково-популярного журналу “Natur+Umwelt” за 2020-2022 роки.

7. Орієнтовний перелік публікацій: тези на двох всеукраїнських конференціях та дві наукові статті у фахових виданнях категорії Б.

8. Дата видачі завдання: жовтень 2021 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	<i>Обґрунтування теоретичних передумов дослідження</i>	<i>до 30.09.2022</i>	<i>вик.</i>
2	<i>Формування програми й методики дослідження</i>	<i>до 30.09.2022</i>	<i>вик.</i>
3	<i>Аналіз досліджуваного матеріалу та виклад і оформлення результатів дослідження</i>	<i>до 26.11.2022</i>	<i>вик.</i>

РЕФЕРАТ

Весельська Р. В. Формування та функціонування одиниць терміносистеми німецькомовного екодискурсу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний і перекладацький аспекти. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035 «Філологія». КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, 2022.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню терміносистеми німецькомовного екодискурсу, зокрема її структурно-семантичним і лінгвопрагматичним особливостям, а також специфіці її перекладу. В першому розділі розглянуто теоретичні підвалини екодискурсу та загальні характеристики його терміносистеми. У другому розділі проведено словотвірний аналіз термінів, який показав, що більшість досліджених термінологічних одиниць є композитами (66,5 %), які складаються з двох компонентів (56 %). Щодо семантичних характеристик терміносистеми німецькомовного екодискурсу, то встановлено, що у досліджуваній терміносистемі присутні такі явища, як синонімія, антонімія, метафоризація та запозичення, проаналізовано їхню специфіку та частотність. У третьому розділі визначено функції екодискурсу та роль термінологічних одиниць (зокрема, термінів-метафор, евфемізмів, неологізмів, запозичень і емоційно забарвлених термінів) у виконанні цих функцій. Четвертий розділ присвячений способам та прийомам перекладу термінологічних одиниць, які враховували б описані в попередніх розділах особливості та сприяли релевантному відтворенню термінів у мові перекладу. Домінуючими способами та прийомами визначно пошук еквівалентів, описовий переклад, транскрибування та калькування..

Специфіка німецького термінотворення, лінгвопрагматичний потенціал термінологічних одиниць, динамічність та неоднорідність терміносистеми екодискурсу загалом можуть створювати перешкоди для повного розуміння тексту та його адекватного перекладу. Представлена робота покликана

допомогти долати ці труднощі, наприклад, шляхом використання її результатів при укладанні термінологічних словників або при створенні курсів теорії та практики перекладу.

Актуальність екологічних тем як у фаховій, так і в повсякденній комунікації дозволяє припустити, що терміносистема екодискурсу продовжить розвиватися і розширюватися, а отже, вона є перспективною для подальших досліджень.

Апробація роботи. Результати роботи обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Людина як суб'єкт міжкультурної комунікації: сучасні тенденції у філології, перекладі та навчанні іноземних мов» 11 березня 2021 року у м. Київ у Національному технічному університеті України «КПІ імені Ігоря Сікорського».

Результати дослідження були представлені у **публікації** двох статей у фахових виданнях категорії Б під назвами “Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse“ (Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2021. № 16. С. 31–37) та «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми» (Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : зб. наук. праць. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 55. С. 13–17), а також тез у збірці матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Терміносистема німецькомовного екодискурсу: типові ознаки, тенденції розвитку» (Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2022. С. 169–170).

Ключові слова: екодискурс, терміносистема екодискурсу, одиниця терміносистеми, термінотворення, лінгвопрагматичний потенціал, переклад термінів.

ABSTRACT

Veselska R. V. Formation and functioning of the units of the terminosystem of German-language ecodiscourse: structural-semantic, linguopragmatic and translation aspects. Qualifying research work with the manuscript copyright. Thesis for a master's degree in specialty 035 "Philology". Igor Sikorsky KPI, Kyiv, 2022.

The qualification work is devoted to the study of the terminosystem of German-language ecodiscourse, in particular its structural-semantic and linguopragmatic features, as well as the specifics of its translation. The first section deals with the theoretical foundations of ecodiscourse and general characteristics of its terminology. In the second section, the word-formation analysis of the terms is carried out, which showed that most of the studied terminological units are composites (66.5%), consisting of two components (56%). As for the semantic characteristics of the terminosystem of German-language ecodiscourse, it was found that in the studied terminosystem there are such phenomena as synonymy, antonymy, metaphorization and borrowing, their specificity and frequency were analyzed. The third section defines the functions of ecodiscourse and the role of terminological units (in particular, metaphors, euphemisms, neologisms, borrowings and emotionally colored terms) in performing these functions. The fourth section is devoted to the methods and techniques of translation of terminological units that would take into account the peculiarities described in the previous sections and contribute to the relevant reproduction of terms in the target language. The dominant methods and techniques are definitely the search for equivalents, descriptive translation, transcription and calculation.

The specifics of German terminology, linguistic and pragmatic potential of terminological units, dynamism and heterogeneity of the ecodiscourse terminology system in general can create obstacles to a full understanding of the text and its adequate translation. The presented work aims to help overcome these difficulties, for example, by using its results in the compilation of terminological dictionaries or in the creation of courses in translation theory and practice.

The relevance of environmental topics in both professional and everyday communication suggests that the terminology system of ecodiscourse will continue to develop and expand, and therefore it is promising for further research.

Approbation of the research results. The results of the work were discussed at the International Scientific and Practical Conference “Man as a Subject of Intercultural Communication: Modern Trends in Philology, Translation and Teaching of Foreign Languages” on March 11, 2021 in Kyiv at the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”.

The main methodological, theoretical results and conceptual provisions of the study were presented in 3 **publications**, including: 2 articles in scientific professional journals of Ukraine (“Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse” (Scientific Journal of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series: Philological sciences (linguistics): a collection of scientific works. Drohobych, 2021. № 16. P. 31–37) and “German-language ecodiscourse: basic characteristics of the terminology system” (Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology: collection of scientific works. Odesa, Helvetica Publishing House, 2022. № 55. P. 13–17)), as well as 1 publication in the collections of materials of all-Ukrainian scientific and practical conference “Term system of German-language ecodiscourse: typical features, development trends” (Development of modern education and science: results, problems, prospects. Volume XIII: Utilitarian value of scientific research. Konin – Uzhhorod – Przemyśl – Kherson: World, 2022. P. 169–170).

Keywords: *ecodiscourse, terminosystem of ecodiscourse, unit of terminosystem, term formation, linguopragmatic potential, translation of terms.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 ЕКОДИСКУРС: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ	14
1.1 Поняття «екодискурсу» в сучасній лінгвістиці.....	14
1.2 Загальна характеристика термінології екодискурсу.....	16
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2 ОДИНИЦІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ЕКОДИСКУРСУ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	21
2.1 Структурні характеристики одиниць терміносистеми екодискурсу	21
2.1.1 Похідна лексика	22
2.1.2 Терміни-композиції	23
2.1.3 Терміни-словосполучення.....	25
2.1.4 Терміни-аббревіатури й особливі символи	27
2.2 Семантичні особливості функціонування одиниць терміносистеми екодискурсу.....	29
2.2.1 Синонімія	30
2.2.2 Антонімія	32
2.2.3 Метафоризація.....	33
2.2.4 Запозичення та інтернаціоналізми	34
Висновки до другого розділу	35
РОЗДІЛ 3 ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	37
3.1 Функції екодискурсу.....	37
3.2 Внутрішня форма та номінація термінологічних одиниць екодискурсу	41
3.3 Емоційно забарвлені елементи терміносистеми екодискурсу	47
3.4 Лінгвопрагматичний потенціал термінів-неологізмів.....	49
3.5 Лінгвопрагматичний потенціал термінів-евфемізмів.....	51
3.6 Лінгвопрагматичний потенціал запозичених термінів	56
Висновки до третього розділу.....	58
РОЗДІЛ 4 ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	60

4.1 Способи перекладу термінологічних одиниць.....	60
4.2 Специфіка перекладу термінів екодискурсу	63
4.3 Роль семантичних особливостей термінів у процесі перекладу	66
4.4 Переклад термінів-композитів.....	69
4.5 Переклад інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів	73
4.6 Переклад неологізмів.....	75
Висновки до четвертого розділу.....	77
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	88
ДОДАТКИ.....	89
Додаток А. Список одиниць терміносистеми екодискурсу	89

ВСТУП

В умовах прискореного науково-технічного прогресу термінологія відіграє особливу роль. Вона є джерелом отримання інформації, інструментом освоєння спеціальності й водночас відображає стан розвитку певної галузі науки чи техніки та її фахової мови. В таких реаліях лінгвісти все частіше звертають увагу на дослідження терміносистем, особливо тих, які стосуються діяльності людини. Однією з таких є терміносистема екодискурсу.

Різні аспекти термінології досліджувала низка представників українського (Г. А. Бевзо, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик) та зарубіжного (К.-Д. Бауман, Л. Гофман, І. Ельгерт) мовознавства. Питаннями екодискурсу займалися О. Б. Галицька, Ц. Фройденталь. Значний теоретичний та практичний внесок у дослідження терміносистем у галузі екології зробили С. В. Овсейчик, О. М. Бондар, А. Лііматінен.

У той же час проблеми екології продовжують набувати все більшого значення для суспільства, що спричиняє поширення текстів екодискурсу на рівні як фахової, так і повсякденної комунікації. Як наслідок зростає потреба і перспективність дослідження цих текстів, і зокрема одиниць терміносистеми, які є важливою частиною екодискурсу. Це і визначає **актуальність** представленого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах наукової теми кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» «Поліпарадигмальний простір лінгвістики XXI століття (німецькомовний контекст)» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ: 0122U001107, дата реєстрації: 06.02.2022).

Об'єктом дослідження слугують одиниці терміносистеми німецькомовного екодискурсу, а **предметом** – структурно-семантичні та

лінгвопрагматичні особливості вказаних термінологічних одиниць німецькомовного екодискурсу в перекладацькому аспекті.

Мета дослідження полягає у виявленні, систематизації й аналізі особливостей формування та функціонування одиниць терміносистеми німецькомовного екодискурсу, а також у визначенні способів їх перекладу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дефінувати поняття «екодискурс», дослідити і порівняти його особливості в німецькомовному й україномовному просторах;
- виявити, систематизувати і класифікувати термінологічні одиниці німецького екодискурсу;
- визначити основні структурно-семантичні і лінгвопрагматичні ознаки терміносистеми німецькомовного екодискурсу та навести відповідні приклади з проаналізованого корпусу;
- визначити можливі способи і проблеми перекладу одиниць терміносистеми.

Матеріал дослідження складають 247 термінологічних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки із випусків німецького науково-популярного журналу “Natur+Umwelt” за 2020-2022 роки.

У роботі використовуються як загальнонаукові, так і вузькоспеціальні лінгвістичні **методи** дослідження. Серед загальнонаукових застосовано аналіз та дескриптивний метод для пошуку та опису структурно-семантичних і лінгвопрагматичних особливостей терміносистеми німецькомовного екодискурсу. Процес відбору термінів проводився методом суцільної вибірки, а визначення їхньої частотності – методом кількісних підрахунків. Структурно-словотвірну методику використано для аналізу словотвірних моделей термінів екомаркетингу. Компонентний та дистрибутивний аналіз застосовано для дослідження семантики термінологічних одиниць, а контекстуальний та лінгвостилістичний аналіз – для вивчення їхніх функцій у текстах науково-популярного стилю.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що уперше проведено детальний комплексний аналіз особливостей одиниць терміносистеми екодискурсу на основі науково-популярних текстів останніх років.

Практичне значення дослідження зумовлюється можливістю використання його результатів при подальшому дослідженні особливостей німецькомовного екодискурсу в цілому та його терміносистеми зокрема, а також у лексикографічній практиці, наприклад, при укладанні термінологічних словників або словників-довідників з екології. Також результати роботи знайшли своє безпосереднє застосування в тематичному наповненні освітніх компонентів «Переклад та редагування фахових текстів», «Термінознавство».

Апробація роботи. Результати роботи обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» в доповіді «Терміносистема німецькомовного екодискурсу: типові ознаки, тенденції розвитку» (Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2022. С. 169–170).

Результати дослідження були представлені у **публікації** двох статей у фахових виданнях категорії Б під назвами “Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse” (Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2021. № 16. С. 31–37) та «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми» (Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : зб. наук. праць. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 55. С. 13–17).

Загальна характеристика наукової роботи. Робота містить вступ, чотири розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, список джерел ілюстративного матеріалу, один додаток «Список одиниць терміносистеми екодискурсу» на 8 сторінках. Загальна кількість сторінок – 97,

без урахування списку використаної літератури і додатку – 80. Кількість використаних наукових джерел – 72, у тому числі 27 – іноземною мовою. Кількість джерел ілюстративного матеріалу – 12. Роботу проілюстровано 1 таблицею та 1 рисунком.

РОЗДІЛ 1 ЕКОДИСКУРС: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ

1.1 Поняття «екодискурсу» в сучасній лінгвістиці

Проблеми захисту навколишнього середовища є одним з важливих факторів розвитку нашого суспільства протягом останніх десятиліть.

Екологія як наука виникла в середині XIX століття. Її засновник німецький вчений Е. Геккель дав таке визначення: «Під екологією ми розуміємо загальну науку про відношення організму і навколишнього середовища, до якого ми відносимо всі умови існування в широкому смислі цього слова» [57, с. 8].

У другій половині XX століття питання екології, зокрема впливу людської діяльності на довкілля, стали набувати актуальності. На початку 1970-х років почали з'являтися публікації, які попереджали про надмірну експлуатацію доступних ресурсів на землі. Вони привернули значну увагу суспільства, що дало поштовх розвитку дискурсу про глобальні екологічні зміни та їх наслідки [9, с. 14]. Так у лінгвістиці виникло поняття «екологічного дискурсу» або «екодискурсу» (нім. *Ökodiskurs*, англ. *ecodiscourse*). Іноді його ще називають «дискурсом навколишнього середовища» (нім. *Umweltdiskurs*, англ. *environmental discourse*), «зеленим дискурсом» (нім. *grüner Diskurs*, англ. *green discourse*), «сталим дискурсом» (нім. *nachhaltiger Diskurs*, англ. *sustainability discourse*). У нашій роботі ми будемо використовувати позначення «екодискурс» як найбільш поширене та релевантне. Тут префікс «еко» позначає основну проблему екологічного дискурсу: в межах дискурсу розглядається питання про відносини між живими організмами та світом, що їх оточує [37, с. 13-14].

Враховуючи це, ми визначаємо «екодискурс» слідом за Галицькою О. Б. як «сукупність усіх наявних (і потенційно можливих) текстів, що вербалізують наукове знання як результат пізнавальної діяльності суб'єктів науки XXI ст., яка вивчає взаємодію рослин, тварин, людини між собою та навколишнім середовищем із метою збереження довкілля в придатному для життя людини стані» [38, с. 23].

Протягом останніх кількох десятиліть екологічний дискурс перебуває на етапі активного розвитку та інтенсифікації. У його межах з'являється все більше вимірів досліджень і дискусій. Виникають нові ідеї, концепції, теоретичні підходи, методології, а також практичні інновації та засоби [26, с. 83]. Усе частіше екодискурс можна зустріти і в повсякденному житті, а саме в друкованих ЗМІ, таких як газети та журнали, а також в електронних (радіо, телебачення та інтернет).

Таким чином, при відборі джерел для дослідження екодискурсу ми використовуємо як тексти, створені безпосередньо спеціалістами-екологами, так й інші тексти, що стосуються взаємодії людини і довкілля та зокрема екологічних проблем, спричинених нею.

Ми уналежнюємо до екодискурсу тексти, створені екологами (наукові статті, дослідження та ін.); тексти, створені журналістами, що поширюються за допомогою телебачення, радіо, інтернету; релігійні усні та письмові тексти, що стосуються взаємовідносин людини з навколишнім світом; твори художньої літератури.

Центром екодискурсу відповідно виступають наукові тексти. Близню периферію становлять жанри медійного дискурсу. До нього ми відносимо також сферу екомаркетингу. У контексті сталого розвитку концепція екологічного маркетингу набула особливої актуальності. Як було нами описано раніше, «... її суть полягає в тому, щоб узгодити всі процеси господарської діяльності підприємства згідно з вимогами сучасного ринку, ґрунтуючись на принципах дотримання екологічної безпеки. Фактично екомаркетинг – це симбіоз ринку та екології» [37, с. 14].

В одній з наукових розвідок нами було встановлено, що на дальній периферії знаходяться художній та релігійно-проповідницький дискурси, а також тексти, створені людьми, які не є професійними екологами, журналістами, письменниками чи проповідниками, але беруть участь у екологічній комунікації. Це можуть бути листи та звернення, адресовані політикам чи державним установам, повідомлення у ЗМІ, побутові розмови на екологічні теми та ін.

Окремо хочемо виділити жанри екологічного інтернет-дискурсу, наприклад, блоги, форуми, веб-сайти тощо. Подібні тексти перебувають у сфері перетину екологічного та побутового дискурсів [37, с. 14]. При цьому вони часто опираються на факти, представлені в наукових роботах.

Гьопферіх С. виділяє чотири типи спеціальних екологічних текстів на основі комунікативно-прагматичної функції текстів:

- 1) юридично-нормативні тексти (*juristisch-normative*);
- 2) тексти, що орієнтуються на прогрес та актуалізують нові досягнення (*fortschrittsorientiert-aktualisierende*);
- 3) дидактично-інструктивні тексти (*didaktisch-instruktive*);
- 4) тексти, що інформують (*wissenszusammenstellende*) [11, с. 120].

Така типологія екологічного дискурсу охоплює різні соціальні аспекти людського існування. Крім цього С. Гьопферіх згадує також експресивний тип екологічних текстів, орієнтованих насамперед на естетичне задоволення (наприклад, екологічна лірика), та оперативний тип екологічних текстів, покликаних спонукати до чогось (наприклад, рекламний текст спеціально розробленої техніки для захисту навколишнього середовища від забруднення відходами має на меті спонукати адресатів до купівлі цієї продукції) Швидкий.

Розглянувши тлумачення поняття «екодискурс» та визначивши його базові характеристики, переходимо до більш детального аналізу його термінології, а також окремих груп термінологічних одиниць.

1.2 Загальна характеристика термінології екодискурсу

Важливою частиною дискурсу будь-якої науки, у тому числі екології, є термінологічні одиниці. Вони відповідають за збереження та передавання накопичених знань, несуть основне інформаційне навантаження. Тож у цьому підрозділі розглянемо особливості термінології саме у галузі екології.

Кількість термінів у розвинених мовах (до яких зараховуємо і німецьку) у багато разів перевищує чисельність загальноновживаних слів і може досягати кількох мільйонів лексичних одиниць. І ця величина невпинно зростає [42, с. 9]. Тому лінгвісти надають великого значення вивченню різноманітних терміносистем, зокрема дослідженню способів їх творення, особливостей структури та семантичних характеристик, а терміни розглядають як важливу частину сучасної літературної мови.

Мовознавець Квітко І. С., узагальнюючи думки дослідників, визначає такі ознаки терміна:

- точність;
- однозначність у межах однієї термінологічної системи;
- відсутність ідеографічних синонімів;
- відсутність емоційності;
- вмотивованість, яка полягає в тому, що терміни – це вторинні найменування;
- номінативність – функція позначення спеціального поняття, яка реалізується незалежно від контексту;
- дефінітивність – значення терміна формулюється у вигляді логічного визначення;
- системність – властивість займати певне місце в системі термінів, яке обумовлене в свою чергу визначеним місцем спеціального поняття;
- систематичність – функція відображення системності на морфологічному, словотвірному та категоріальному рівнях [44, с. 12].

За умови достатньо високого рівня розвитку науки та техніки і наявності науково-довідкової літератури упорядкована сукупність термінів певної фахової галузі утворює термінологічну систему [63, с. 440].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях важливе місце займає вивчення терміносистем, що виникли внаслідок бурхливого розвитку нових наукових напрямів. Це стосується і терміносистеми екодискурсу, яку ми визначаємо за Г. А. Бевзо як «сукупність лексичних одиниць, які співвідносяться з концептом

«екологія» та виражають його понятійний зміст, розкриваючи оцінне або прагматичне значення» [30, с. 80]. Звісно, одиницям такої терміносистеми будуть притаманні усі описані вище ознаки терміна. Однак припускаємо, що новизна сфери їхнього існування матиме вплив на їхнє формування та функціонування.

Швидкий розвиток науки і техніки у XX-XXI століттях призвів до порушення екологічної рівноваги природних явищ і процесів. Забруднення навколишнього середовища стало глобальною проблемою. Оскільки довкілля становить особливу цінність для суспільства, питання екологічної безпеки є на сьогодні одними з найактуальніших. У результаті в мові кожної країни виникла потреба у словах та термінах для опису цих процесів, явищ і методів боротьби з ними, а отже почала формуватися екологічна терміносистема [37, с. 14].

Екологія використовує методи таких наук як біологія, географія, хімія тощо й відповідно активно засвоює їх терміни, іноді змінюючи їхнє значення. Паралельно в екологічній сфері різними шляхами створюються й нові терміни. Так формується досить розгалужена термінологія екодискурсу.

Термінологічна лексика є одним з активних, динамічних і комплексних компонентів, який відображає стан відповідної науки. Вона є основним показником розвитку й рівня функціонування наукової мови в суспільстві, а сам стан термінології, її досконалість, багатство свідчать про науковий прогрес у тій чи іншій галузі знань, а також про можливість конкретної мови виражати наукові поняття [56, с. 86].

Екологія як відносно нова, але водночас актуальна і важлива наука розвивається надзвичайно швидко. Інтерес німецького суспільства до неї теж постійно зростає. Кожен випуск лише журналу “Natur+Umwelt” виходить накладом понад 150 000 примірників, і це не враховуючи тих, хто читає його онлайн. Так само швидко має розвиватися її термінологія. Водночас ця активність і динамічність зумовлює такі особливості одиниць терміносистеми екодискурсу, які зазвичай не притаманні терміносистемам.

Найм вже було встановлено, що однією з таких специфічних ознак термінології екодискурсу є те, що вона постійно взаємодіє з побутовою

лексикою, а отже, не є однорідною. З одного боку, існують вузькоспеціальні термінологічні одиниці, зрозумілі лише вузькому колу спеціалістів, з іншого – значна частина екологічних термінів активно використовується в засобах масової інформації, проникаючи таким чином у повсякденну комунікацію [37, с. 14].

Саме слово «екологія» є одним з найпоширеніших і найуживаніших термінів, яким активно послуговуються як учені, так і звичайні громадяни. Це пов'язано зі специфікою сучасної екології, адже з суто біологічної науки вона перетворюється на значний за обсягом цикл знань, вбирає в себе розділи географії, геології, хімії, фізики, культурології, соціології, економіки, теології тощо. Термін «екологія» став так само популярним, як і «забруднення», «навколишнє середовище» тощо.

Таким чином, формування терміносистеми екодискурсу визначається специфікою екології як науки. Як згадано вище, екологія – це не просто наука про довкілля, вона охоплює набагато більшу кількість галузей, особливо антропогенні фактори (взаємовідносини людини з навколишнім середовищем), соціальні фактори (питання збереження довкілля, соціальні програми щодо підвищення екологічної свідомості), технологічні чинники (вплив світових технологій на природу Землі: руйнування озонового шару, глобальне потепління тощо). А отже, її терміносистема теж взаємодіє з іншими терміносистемами, запозичуючи звідти термінологічні одиниці, іноді з частковою зміною значення. Крім цього, технічний прогрес і глобалізація призводять до появи неологізмів у сфері навколишнього середовища. Популярність екології у суспільстві сприяє також популяризації екологічних термінів серед фахівців інших галузей та нефаківців.

Висновки до першого розділу

Екодискурс — це сукупність текстів про відносини між живими істотами та між живими істотами і довкіллям. Інтерес суспільства до екологічних тем постійно зростає. Особливо актуальними є науково-популярні тексти, що стосуються екологічних проблем, спричинених людиною. Це зумовлює активний розвиток екодискурсу, а отже, й формування терміносистеми в його межах.

Посилаючись на викладені в першому розділі положення, можемо констатувати, що терміносистема німецькомовного екодискурсу характеризується цілісністю, динамічністю, відкритістю і водночас гетерогенністю. Ці особливості пов'язані з її актуальністю, новизною, а також взаємодією з терміносистемами інших галузей та через засоби масової інформації з побутовою лексикою.

Для термінів німецькомовного екодискурсу характерна стислість, інтернаціональність, однозначність, точність, що відповідає вимогам до термінів загалом і загальним тенденціям розвитку німецької мови. Факт існування терміносистеми екодискурсу сумніву не підлягає, а отже передбачає всебічне вивчення її одиниць, чому і будуть присвячені наступні три розділи представленої наукової роботи.

РОЗДІЛ 2 ОДИНИЦІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ЕКОДИСКУРСУ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

2.1 Структурні характеристики одиниць терміносистеми екодискурсу

Терміни, як і загальновживані слова, підкорюються загальним законам мови, зокрема можуть бути утворені за однаковими словотвірними способами (лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний тощо). З огляду на особливі вимоги до термінів (наприклад, відсутність емоційного забарвлення) деякі з них є менш поширеними і продуктивними, як метафоризація значення загальновживаного слова. Інші, зокрема словоскладання і творення словосполучень, часто зустрічаються у різних терміносистемах [41, с. 71].

Існують різні класифікації способів творення термінів та словотвірних типів термінів. У роботі ми послуговуємося класифікацією А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка та З. Б. Куделько [42, с. 13-14], які виділяють такі типи термінологічних одиниць за способом творення:

А. Терміни – кореневі слова:

1. Корінна непохідна лексика (*der Müll*);
2. Запозичена непохідна лексика (*das Klima*),

В. Похідна лексика:

1. Терміни, утворені за допомогою суфіксації (*die Verbrennung, die Nachhaltigkeit*);
2. Терміни, утворені за допомогою префіксації (*das Abwasser, der Biohof*).

С. Терміни – складні слова (*der Flächenschutz, die Hochwasserdynamik*).

Д. Терміни-словосполучення (*fossile Energieträger, erneuerbare Energie*).

Е. Терміни-аббревіатури (*AKW – Atomkraftwerk*).

Ф. Літерні умовні позначення.

Г. Символи (знаки) – наприклад, математичні, хімічні, астрономічні та інші символи (CO_2).

Кореневі терміни зазвичай складаються з одного-двох складів, є неподільними і невмотивованими. Часто вони виступають основою для творення інших термінів. Далі розглянемо детальніше кожен з підвидів похідної лексики у розрізі екодискурсу.

2.1.1 Похідна лексика

На основі словотвірного аналізу термінологічних одиниць екодискурсу ми виявили, що однією з найпоширеніших моделей є творення термінів за допомогою афіксів (суфіксальний, префіксальний та префіксально-суфіксальний способи). За вище згаданою класифікацією такі одиниці уналежнюємо до категорії похідної лексики.

Як ми зазначали раніше у нашій статті «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми», «найчастотнішими афіксами терміносистеми екодискурсу є префікси з екологічною семантикою, а саме: *öko-* (10 термінологічних одиниць) та *bio-* (11 термінологічних одиниць). Найчастіше вони поєднуються зі загальновживаними іменниками, рідше з прикметниками, надаючи їм додаткового екологічного значення і таким чином статусу терміна. При цьому значення можуть відрізнятися» [37, с. 14].

Наприклад, префікс *öko-*, з одного боку, стосується екології як науки про взаємодію між живими організмами: *das Ökosystem – Gemeinschaft aus Pflanzen, Tieren und Mikroorganismen sowie deren Umwelt*. З іншого боку він надає поняттю значення «безпечний для довкілля і/або живих організмів, у тому числі людей»: *der Ökolandbau – umweltverträglicher, kosten- und energiesparender Landbau*. Другий випадок є значно частотнішим у нашій вибірці [37, с. 15].

Подібну характеристику, яка була описана у нашій науковій розвідці, ми спостерігаємо і з префіксом *bio-*: «первинно він належав до біології в цілому і зокрема живих істот: *die Biodiversität – die Vielfalt aller lebenden Organismen, Lebensräume und Ökosysteme*. Однак протягом останніх десятиліть цей елемент

все частіше несе значення «екологічно чистий, виготовлений без застосування штучних матеріалів»: *die Bio-Baumwolle – die Baumwolle, die ohne Einsatz von chemisch-synthetischen Pestiziden und leichtlöslichen Mineraldüngern produziert wird.*» [37, с. 15].

Особливу частотність використання термінів з такими префіксами ми пов'язуємо з їхньою змістовністю, стислістю та інтернаціональністю, що відповідає вимогам до термінів та загальній тенденції німецької мови до лаконічності. Однак такі термінологічні одиниці не завжди є унормованими, зокрема щодо написання, тому зустрічаємо слова написані як разом, так і через дефіс: *die Ökokrise – die Öko-Krise, der Bioplastik – der Bio-Plastik.*

У підсумку творення термінів за допомогою афіксів є достатньо продуктивним у терміносистемі екодискурсу попри наявність відмінностей у написанні, а іноді й у значенні утворених одиниць.

2.1.2 Терміни-компози́ти

До продуктивних способів термінотворення належить також словоскладання. Результатом процесу словоскладання двох і більше основ є багатокomпонентні терміни або, як їх ще називають, терміни-компози́ти. Словоскладання загалом є поширеним у німецькій мові. А завдяки здатності композит точно і лаконічно передавати складні наукові поняття вони є типовими для німецької термінології, зокрема термінології екодискурсу.

Для представленої терміносистеми характерна наявність цілих рядів, утворених від одного терміна, у яких він є опорним або визначальним словом. Наприклад: *die Natur* (8 одиниць) – *das Naturgesetz, naturschonend, der Naturschützer, naturschutzgerecht, das Naturschutzrecht, naturverträglich, der Naturwald, die Naturzerstörung.*

Die Umwelt (25 одиниць) – *die Meeresumwelt, das Umweltproblem, das Umweltprogramm, umweltschädliche Subvention, der Umweltschutz, das*

Umweltthema тощо. Дослідник Гас-Цумкер У. вважає, що слово „*Umwelt*“ в іменникових і прикметникових композитах можна використовувати практично з будь-якими явищами, предметами, назвами осіб, щоб надати їм належності до тем «Екологія» і «Захист довкілля» без необхідності будувати цілі речення [14, с. 2], що означно є доцільним у наукових та науково-популярних текстах.

Найдовшим є ряд з компонентом „*Klima*“ (34 одиниці): *das Klimaabkommen, die Klimaanpassung, die Klimabewegung, die Klimaerwärmung, der Klimagas* тощо. Це свідчить про особливу увагу німецького суспільства саме до проблем, пов'язаних зі зміною клімату, та намагання їх розв'язати як на рівні держави, так і зусиллями кожної окремої людини.

Як видно з наведених вище прикладів, способом словоскладання можна утворювати різні частини мови. Так поруч з більш типовими моделями «іменник + іменник» або «іменник + прикметник» у терміносистемі екодискурсу регулярно зустрічаємо поєднання «іменник + дієприкметник» (Partizip II): *naturschonend, umweltschonend, umweltschützend*.

Терміни-композити можуть бути гібридними, коли один з компонентів є запозиченим: *das Klima- und Umweltcheck, die Photovoltaikanlage*.

Більшість становлять двокомпонентні терміни-композити, трикомпонентні зустрічаються набагато рідше (*das Klimaschutzprogramm*). Композити, які складаються з більше, ніж трьох компонентів, зафіксовано лише чотири: *das Braunkohlekraftwerk, das Mehrweg-OP-Besteck, die Treibhausgasneutralität, die Treibhausgasreduzierung*. Вони становлять лише незначну частку термінів (1,5 %), адже не відповідають критерію лаконічності, а також можуть викликати труднощі з розумінням.

Таблиця 1. Розподіл термінів-комполітів німецькомовної терміносистеми екодискурсу за кількістю компонентів

	Кількість	Абсолютна частота	Відносна частота
Двокомпонентні	139	85 %	56 %
Трикомпонентні	22	13 %	9 %
Багатокомпонентні	4	2 %	1,5 %
Загалом	165	100 %	66,5 %

Проведений структурний аналіз термінологічних одиниць німецького екодискурсу показав, що словоскладання у цій терміносистемі є найбільш поширеним способом терміноутворення. Терміни-комполіти можуть бути утворені з різних частин мови та різних лексичних одиниць, зокрема запозичень. Деякі одиниці проявляють себе особливо продуктивними у терміноутворенні, утворюючи ряди до 34 одиниць.

2.1.3 Терміни-словосполучення

Як описано у нашій статті «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми», «поряд з термінами-комполітами в терміносистемі екодискурсу існують термінологічні словосполучення, під якими ми розуміємо семантично цілісні, але роздільнооформлені поєднання, утворені шляхом з'єднання двох (бінарні) чи більше слів (з прийменником або без нього). Терміносистема екодискурсу є відносно новою і перебуває в тісному зв'язку з іншими суміжними терміносистемами, тож велика кількість термінологічних одиниць була запозичена з них або утворена на їхній основі. Це може бути причиною того, що найбільш поширеними словотвірними типами є саме терміни-комполіти і терміни-словосполучення» [37, с. 15].

Терміни-словосполучення зазвичай володіють більшими можливостями в конкретизації значень, позначають появу нових ознак і тим самим впливають на розвиток терміна [35, с. 76].

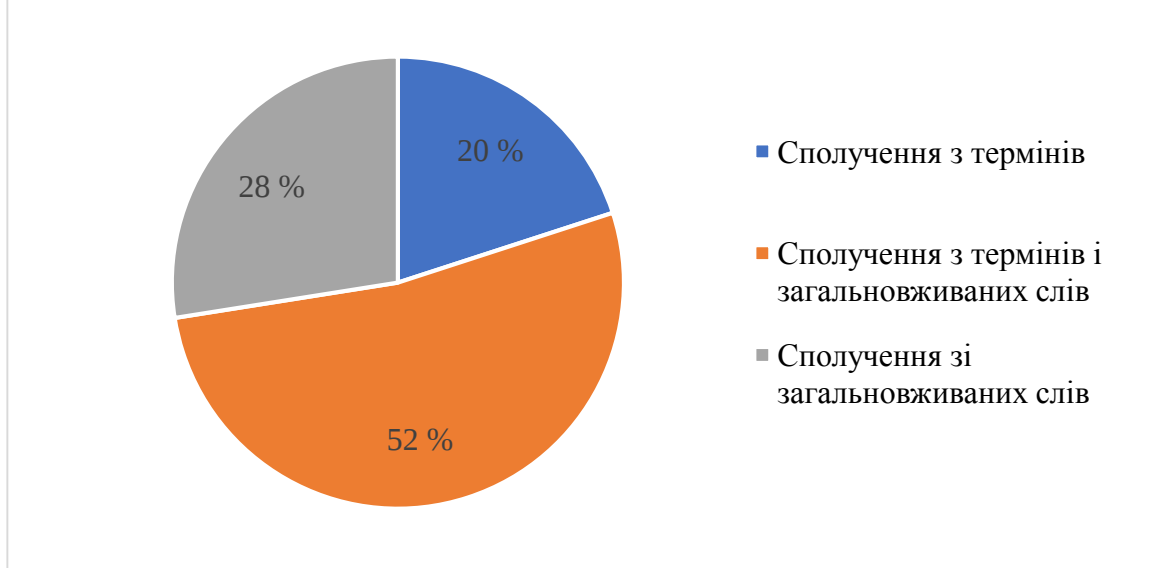
У німецькій термінології екодискурсу більшість становлять бінарні словосполучення. Зокрема ми виявили термінологічні поєднання іменника з прикметником, наприклад: *fossile Energieträger*, *recycltes Plastik*, *sozial-ökologischer Wandel*. А також іменника з іменником, де другий іменник іноді вживається в родовому відмінку: *Windkraft und Photovoltaik, der Schutz des Klimas* [37, с. 15]. Трикомпонентні термінологічні словосполучення найчастіше мали структуру іменник + прикметник + іменник з безприйменниковим або прийменниковим зв'язком: *Verlust der biologischen Vielfalt*, *Umstieg auf erneuerbare Energien*.

Унаслідок частого вживання подібних мовних структур відбувається з'єднання роздільних найменувань у цільнооформлені терміни. Таким чином, терміносполучення перетворюються на терміни-композиції: *der Schutz des Klimas* – *der Klimaschutz*. За нашими спостереженнями ці форми вживаються паралельно, іноді навіть в межах одного тексту.

За значенням компонентів терміни-словосполучення екодискурсу можна поділити на такі групи:

- 1) ті, в яких усі компоненти є термінами (8 одиниць): *umweltschädliche Subventionen*;
- 2) ті, одні компоненти яких є термінами, а інші – загальноновживаними словами (21 одиниця): *radioaktive Abfälle*, *ökologisch nachhaltige Gesellschaft*;
- 3) ті, що повністю складаються із загальноновживаних слів, які перейшли до розряду термінів (11 одиниць): *grüne Lebenslinie*; *Energie aus Sonne, Wind und Wasser*.

Рис. 1. Розподіл термінологічних словосполучень за значенням компонентів



Досить висока частотність вживання термінологічних словосполучень в екодискурсі дозволяє припустити, що такий тип термінів є продуктивним, незважаючи на невідповідність таким критеріям термінів, як лаконічність і стислість. Терміни-словосполучення дають можливість максимально зрозуміло відобразити в терміні відмінні ознаки поняття.

2.1.4 Терміни-абревіатури й особливі символи

Тенденція до мовної економії, спрощення комунікації, а також вимоги лаконічності та чіткості до термінів проявляються зокрема у творенні абревіатур. Оскільки, як зазначено вище, у терміносистемі німецького екодискурсу функціонує значна кількість дво-, три- чи багатокomпонентних термінів-комполітів і термінологічних словосполучень, абревіація у ній теж активно використовується. Зазвичай абревіації підлягають іменникові сполучення.

Як показали наші попередні дослідження, «найпоширенішими є скорочення, утворені з початкових літер слів, що входять до складу багатокomпонентного терміна, наприклад: *AKW* – *Atomkraftwerk*; *FFH* – *Fauna-Flora-Habitat*. Іноді вони використовуються в ролі компонентів складних

термінів, як іменникових, так і прикметникових: *FFH-Gebiet*, *FFH-verträglich*» [37, с. 15]. Активне функціонування таких термінів з використанням повних форм було б майже неможливим і зміст довелося б передавати за допомогою описових конструкцій або підрядних речень.

Оскільки терміносистема екодискурсу певною мірою ґрунтується на суміжних терміносистемах, вона переймає і відповідні аббревіатури. Згодом вони теж можуть ставати компонентами термінологічних одиниць екодискурсу. Наприклад, скорочення хімічного терміна *Polypropylen* до *PP*: у текстах екодискурсу неодноразово зустрічаємо його у поєднанні з іншими термінами: *PP-Recyclingsmaterial*, *PP-Verpackung*. Або часткова аббревіатура зі сфери медицини *OP-Besteck* – *Operationsbesteck*, яка стала частиною екологічного терміна *Mehrweg-OP-Besteck*.

Іноколи скорочення замінюють цілі фрази, наприклад, назви екологічних або політичних організацій, до того ж не завжди німецьких: *BUND* – *Der Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland*, *NACES* – *North Atlantic Current and Evlanov Sea basin*.

Використання англомовних аббревіатур не є особливістю лише екодискурсу. Значна кількість таких аббревіатур функціонує й в інших сферах та у побутовій комунікації. Це явище пов'язане з глобалізацією та інтернаціоналізацією.

У нашій статті ми також згадували, що «окрему підгрупу становлять хімічні символи та формули, які є переважно інтернаціональними. Назви хімічних елементів походять з латинської або грецької мови й утворюють скорочення у вигляді першої літери або двох (*Ca* – *Calcium*). Оскільки всі хімічні сполучення утворені з елементів, їх можна записувати у вигляді комбінації символів. Найпоширенішою такою комбінацією у терміносистемі екодискурсу є *CO₂* – *Kohlenstoffdioxid oder Kohlendioxid*. Символи та формули також проявлять високу схильність до творення складних термінів з написанням через дефіс: *der CO₂-Preis*, *der CO₂-Fußabdruck*» [37, с. 15].

Абревіатури, символи та формули є поширеними в терміносистемі екодискурсу завдяки здатності точно передати зміст термінологічної одиниці, використовуючи при цьому невелику кількість мовних засобів. А зі зростанням інтересу до екології, вони набувають все більшого значення не лише у внутрішньофаховій комунікації: абревіатури та спеціальні символи полегшують процес порозуміння між спеціалістами різних галузей, а тепер усе частіше виконують роль «посередника» між фаховою мовою і повсякденним спілкуванням [19, с. 275].

Екологічні процеси та проблеми докільця стосуються не лише фахівців, тож важливо підвищувати обізнаність та екологічну свідомість усіх громадян. Але людям без спеціальної освіти важко сприймати довгі вузькоспеціалізовані терміни, а абревіатури та символи навпаки легко вимовляти і запам'ятовувати. Наприклад, коли йдеться про проблему занадто високих викидів вуглекислого газу замість термінологічного словосполучення “*der Ausstoß des Gases Kohlendioxid*” зручніше і доцільніше використати “*der CO₂-Ausstoß*”. При цьому для уникнення непорозумінь при першій згадці в тексті термінів такого типу зазвичай поруч вказують пояснення або повну форму.

Таким чином, абревіатури, символи та формули є важливою частиною екодискурсу, яка допомагає точно передати інформацію, зберігаючи при цьому лаконічність і зрозумілість висловлювання.

2.2. Семантичні особливості функціонування одиниць терміносистеми екодискурсу

Термінологія є природною частиною мови і підкорюється усім її законам і процесам. Відповідно для термінів характерні, хоч і не завжди дуже поширені, такі явища як синонімія, антонімія, полісемія тощо. У цьому підрозділі розглянемо, які семантичні явища притаманні терміносистемі екодискурсу, і як вони функціонують на різних рівнях.

2.2.1. Синонімія

Синонімія є універсальним явищем, яке стосується усіх семантично значущих одиниць мови. Хоч однією з вимог до термінів є однозначність, численні дослідження різних терміносистем свідчать про присутність явища синонімії, що спонукає нас до дослідження цієї проблеми на матеріалі терміносистеми німецькомовного екодискурсу. Особливо зважаючи на те, що ця система є відносно новою і продовжує активно розвиватися і формуватися.

Синонімія виникає через те, що формально різні лексеми мають однакове ядро значення, стосуються одного і того ж об'єкта і тому можуть зустрічатися в однаковому синтаксико-контекстуальному середовищі. При цьому периферія значення чи стилістичні особливості лексем можуть відрізнятися [8, с. 431]. Більшість мовознавців погоджуються, що абсолютних синонімів, тобто повністю взаємозамінних в межах мови, не існує. Тому ми розуміємо синоніми як вислови, схожі за значенням. Крім цього ми розрізняємо повні і часткові синоніми.

До повних синонімів відносимо розглянуті вище аббревіатури та їхні повні форми (*PV – Photovoltaik*), хімічні символи і формули та їхні нескорочені назви (*CH₄ – Methan*), а також синонімічні пари, які складаються з термінологічного словосполучення й однослівного терміна, зазвичай у вигляді терміна-композиції (*die Bewegung für Klima – die Klimabewegung*). В останньому випадку особливо часто зустрічаються варіанти заміни прикметників *ökologisch* та *biologisch* на відповідні префікси *öko-* та *bio-* (*ökologische Krise – Ökokrise, biologische Lebensmittel – Biolebensmittel*). Але навіть у таких випадках заміна одного позначення іншим не завжди є можливою. Вибір буде залежати від контексту та ситуативних факторів – жанру тексту, його функцій, учасників комунікації тощо.

Іншим підвидом повних синонімів є термінологічні дублети, які складаються зі запозиченого і питомого термінів. Для термінології екодискурсу вони є характерними з двох причин. З одного боку є помітним вплив латинської та грецької мов (*biologische Vielfalt – biologische Diversität*), з іншого – через

тенденції до глобалізації й інтернаціоналізації певна кількість термінів запозичується з англійської мови (*Klimaprüfung – Klimacheck*).

Досить поширеним прикладом термінологічних синонімів є пара *Solar- / Sonnen-*. *Solar-* походить з латинської мови та існує в німецькій мові вже протягом довгого часу у значенні «той, що стосується сонця». Ймовірно, згодом через поширення технології сонячної енергії та відповідно за посередництвом англійської мови це слово розширило своє значення та набуло більшого поширення (*solar energy technology – Solarenergietechnik / Solartechnik*). У той же час питома німецька лексема *Sonnen-* теж почали використовувати в цій галузі [1, с. 1358]. Обидві лексеми схильні виступати компонентами нових термінів: *Solarenergie / Sonnenenergie, Solaranlage / Sonnenanlage, Solarpflicht / Sonnenpflicht*. Висловлюємо припущення, що *Solar-* виглядає більш специфічно-технічним, тоді як утворення зі *Sonnen-*, швидше уналежнюють до загальноновживаної лексики. У проаналізованих текстах слова з компонентом *Solar-* зустрічаються частіше, ніж з компонентом *Sonnen-*. Але в багатьох контекстах вони є взаємозамінними, або вживаються одночасно в межах одного тексту чи навіть одного абзацу.

Часткові або контекстуальні синоніми набувають спільного значення лише в певному контексті. Так частковими синонімами виступають “*Treibstoffe*“ і „*Energieträger*“ у поєднанні з прикметником “*fossile*”, утворюючи в цьому випадку спільне позначення для нафти, газу і вугілля.

Іншим прикладом є лексема “*Photovoltaik*”, іноді “*Fotovoltaik*”, основне значення якої – “*die Erzeugung von elektrischer Energie durch das Licht der Sonne*”. Вона здатна поєднуватися з іншими термінами, що стосуються цієї галузі техніки, і таким чином утворювати паралельні форми до термінів-комполітів з компонентом *Solar- / Sonnen-*: *Photovoltaikanlage / Solaranlage / Sonnenanlage*. У деяких контекстах вона зустрічається у сполученнях “*Photovoltaik und Windenergie*” у значенні “*Sonnenenergie*” (“*Wind- und Sonnenenergie*”).

Наша вибірка налічує 17 синонімічних пар і рядів, без урахування контекстуальних синонімів.

Проаналізовані дані дозволяють стверджувати, що синоніми не тільки існують у терміносистемі екодискурсу, але і є досить поширеним явищем. Найчастотнішими є синонімічні пари, але представлені і синонімічні ряди, що містять три чи навіть чотири термінологічні одиниці.

2.2.2 Антонімія

Ще одним семантичним явищем, яке спостерігаємо у терміносистемі екодискурсу, є антонімія. Антонімія – це семантична протилежність слів, а антоніми – слова, що виражають протилежність і водночас співвіднесеність значення [52, с. 132]. На противагу явищу синонімії, антонімія є характерною для термінології. «Антонімічними в термінології слід вважати відношенням двох значень, виражених різними термінами, що передають істотні ознаки несумісних протилежних або суперечливих видових понять стосовно одного родового, тобто мають спільну семантичну основу, а відмінні семи цих значень змінюють одна одну або одна виключає іншу» [55, с. 295].

Протягом дослідження нами було виявлено 7 антонімічних пар. Для їх поділу ми опираємося на класифікацію О. О. Тараненко, яка серед інших виділяє контрарні, комплементарні та векторні антоніми [67]. Для контрарних характерна наявність різного ступеню чи градації конкретної ознаки та відповідно проміжного поняття. У нашій вибірці такі антоніми представлені рядом *Einwegflasche* – *Zweiwegflasche* – *Mehrwegflasche*.

Комплементарні антоніми позначають два взаємодоповнювальні видові поняття і не мають проміжної ланки: *Waldaussterben* – *Walderneuerung*.

Інші 5 антонімічних пар представлені векторними антонімами, тобто такими, що позначають протилежно спрямовані дії, стани, властивості, відношення тощо: *Energieproduktion* – *Energieverbrauch*, *Klimastabilität* – *Klimaveränderung*. Тут на відміну від попередніх видів, зустрічаються

антонімічні пари не тільки іменників, але й дієприкметників (*Partizip I*): *umweltschonend* – *umweltschädigend*, *naturschonend* – *naturzerstörend*.

Отже, у представленій терміносистемі наявність антонімічних пар чи навіть рядів не є винятком. Наша вибірка містить антоніми різних видів (як комплементарні, так і контрарні та векторні), представлені різними частинами мови.

2.2.3 Метафоризація

У становленні терміносистеми екодискурсу важливу роль відіграє термінологізація загальноновживаних слів. При цьому нові термінологічні поняття іноді стають результатом метафоричного переосмислення, що викликає особливий інтерес з огляду на те, що метафори як правило не притаманні науковому дискурсу.

Метафора має безліч визначень як у лінгвістиці, і в літературознавстві. Нам близький підхід Т. І. Панько, І. М. Кочан та Г. П. Мацюк, які вважають, що «метафора – це завжди порівняння, в якому приховане і переосмислене значення зіставляється із буквальним значенням на основі його внутрішньої форми» [59, с. 161].

Метафори застосовують зазвичай для позначення явищ чи процесів, які ще не мають відповідного найменування. Проте іноді метафоричні вислови вживають навіть у тих випадках, коли поняття вже має відповідну назву. Так для позначення вуглекислого газу (CO₂) був утворений композит “*Klimagas*”, у якому відображається особлива роль речовини у зміні клімату.

За схожим принципом утворені й інші метафори: *CO₂-Speicher – Wald*; *Biopiraterie – die kommerzielle Weiterentwicklung natürlich vorkommender biologischer Materialien durch ein technologisch fortgeschrittenes Land oder eine Organisation ohne eine faire Entschädigung der Länder bzw. Völker, auf deren Territorium diese Materialien ursprünglich entdeckt wurden*; *Klimakanzler – Kanzler*,

der für Klimaschutz steht. О. І. Павлова називає таке явище метафоричним перенесенням за функціональною подібністю [58, с. 133].

Іншим типом метафоризації, представленим у нашій вибірці, є перенесення за схожістю якісної характеристики: *grüne Lebenslinie – ökologische, umweltschonende Lebenslinie*.

У дослідженій терміносистемі існує навіть синонімічний ряд термінів-метафор: *CO₂-Fußabdruck / ökologischer Fußabdruck / ökologische Spur – das Ergebnis einer Emissionsberechnung bzw. CO₂-Bilanz, das gibt an, welche Menge von Treibhausgasen durch eine Aktivität, einen Prozess oder eine Handlung freigesetzt wird*.

Усього виявлено 12 метафор, що становить 5 % від загальної кількості. Це свідчить про неминучість явища метафоризації у формуванні терміносистеми екодискурсу і про її недостатню внормованість. Однак невелика кількість таких одиниць дозволяє припустити, що вони не становлять перешкод у фаховій комунікації. І навпаки здатні полегшити комунікацію між фахівцями і нефахівцями, описуючи складні поняття простими зрозумілими словами.

2.2.4 Запозичення та інтернаціоналізми

У процесі розвитку терміносистема екодискурсу не лише утворює власні терміни чи запозичує одиниці з суміжних терміносистем, а й постійно взаємодіє з іншими мовами, перш за все англійською. Це пов'язано з постійним активним розвитком екології у світі і відповідно виникненням нових понять і явищ, які потребують найменувань. А тенденція до глобалізації та прагнення полегшити розуміння між науковцями різних країн призводить до того, що все частіше інші мови, зокрема німецька, запозичують лексичні одиниці з англійської. У такому випадку можемо говорити про тенденцію до інтернаціоналізації.

На думку А. О. Білецького інтернаціоналізми – це «слова спільного походження, які зустрічаються в кількох мовах» [32, с. 145]. Часто це не питомо

англійські слова, а слова латинського або грецького походження, які за посередництвом англійської перейшли до інших мов, або набули більш активного поширення і функціонування у тих мовах, де існували і раніше.

Найчастотнішими прикладами цього є вище згадані префікси *öko-*, *bio-* та лексема *das Klima* (див. пункти 2.1.1 і 2.1.2). У досліджених текстах екодискурсу вони також часто є компонентами інтернаціональних термінів-комполітів. Зокрема ми виявили:

- 4 інтернаціоналізми з префіксом *öko-* (*die Ökokrise* – *ecocrises* – *екокриза*);
- 4 інтернаціоналізми з префіксом *bio-* (*das Biosplastik* – *bioplastic* – *біопластик*);
- 9 інтернаціоналізмів з компонентом *Klima* (*der Klimaplan* – *climate plan* – *кліматичний план*, *die Klimapolitik* – *climate politics* – *кліматична політика*).

Іншим випадком є назви хімічних елементів чи речовин, які звучать однаково майже у всіх мовах: *Glyphosat* – *glyphosate* – *гліфосат*; *Polypropylen* – *polypropylene* – *поліпропілен*, *Titandioxid* – *titanium dioxide* – *титан діоксид*.

Іноді запозичені терміни можуть пристосовуватися до фонетичних, морфологічних чи граматичних правил мови-реципієнта, наприклад набувати німецьких закінчень чи ставати частинами гібридних термінів-комполітів: *recyceltes Plastik*, *das Umweltcamp*, *das Umweltcheck*.

Усього нами зафіксовано 27 запозичених термінологічних одиниць, з яких 24 є інтернаціоналізмами.

Висновки до другого розділу

Терміни підкорюються загальним законам мови, зокрема можуть бути утворені за загальними словотвірними способами та перебувати в синонімічних і антонімічних відносинах.

Під час дослідження було виявлено, що найпоширенішим типом термінологічних одиниць є терміни-комполіти (66,5 %), які складаються з двох,

рідше з трьох або чотирьох компонентів. Високим словотвірним потенціалом володіють також афіксальні морфеми, особливо префікси *öko-* та *bio-*. Інші моделі термінотворення, такі як аббревіація та утворення словосполучень, присутні в терміносистемі екодискурсу, але є менш продуктивними. При цьому термінологічні словосполучення часто мають відповідники серед термінів-комполит.

Характерними семантичними особливостями термінів німецькомовної терміносистеми екодискурсу є синонімія й антонімія. Найпоширенішими причинами синонімії є наявність паралельних форм (термін-словосполучення і термін-комполита або хімічний символ і його повне найменування) та існування термінологічних дублетів.

Антонімія термінів екодискурсу відображає термінологічні опозиції понять, і таким чином сприяє системній організації терміносистеми. Загалом було виявлено 7 антонімічних пар, з них 5 представлених векторними антонімами, 1 комплементарними і 1 контрарними.

Невід'ємними явищами у формуванні терміносистеми німецькомовного екодискурсу є метафоричне перенесення за функціональною подібністю або якісними ознаками (12 одиниць або 5 %) та запозичення з інших мов (27 одиниць або 11 %). При цьому переважна більшість запозичень є інтернаціоналізмами (25 одиниць).

РОЗДІЛ 3 ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

3.1 Функції екодискурсу

Між природою і людиною та природою і культурою існує особливий зв'язок. Усе більше людей долучаються до ефективного захисту клімату та створюють соціальний тиск на політичних та економічних суб'єктів. Наука, політика, бізнес та інші сектори стикаються з багатьма проблемами, такими як передача (природничих) наукових і соціальних фактів або ведення складних переговорів. Стає все більш очевидно, що мова відіграє центральну роль у переговорах про природу, сталий розвиток або кліматичні зміни. Саме за допомогою мови відбувається передавання інформаційного повідомлення від джерела до отримувача, яке формує розуміння людиною того факту, що екологія – це її взаємини з довкіллям [2, с. 9].

Суспільство і культура взаємопов'язані з дискурсом: вони формуються дискурсом і водночас формують його. Таким чином, ідеться не просто про окремих індивідів, а й про них як представників різних соціальних груп, інституцій чи культур, які виконують роль, задану конкретною комунікативною ситуацією (спільноти дискурсу). Провідною тенденцією на сьогодні є зміщення уваги не на мову як знак, а на те, як цей знак функціонує, як його використовують люди [52, с. 121].

Екодискурс як частина екологічної комунікації відповідає за передавання інформації на екологічні теми, обмін екологічною інформацією, вплив на громадську та політичну думку, формування екологічної свідомості. Екологічна свідомість відповідно впливає на майбутнє, бо наступні покоління успадковують наявні екологічні проблеми та можливі шляхи їх усунення і водночас шукають нові рішення.

Екодискурс виконує багато функцій, зокрема:

- забезпечує циркулювання в суспільстві екологічної інформації, поглиблення екологічних знань громадян;

- допомагає розпізнавати та просувати передові природоохоронні практики, практики сталого розвитку;
- формує розуміння проблем екології, довкілля і взаємодії людини з навколишнім світом;
- впливає на діяльність суспільства на різних рівнях (наприклад, ухвалення певних законів чи норм) [70, с. 76].

Домінантними одиницями в межах екодискурсу виступають екологічні терміни. Традиційно в мовознавстві прагматичне значення будь-якого слова розглядають як відношення між мовцем і функцією слова, тобто прагматика слова відображає відношення між уживанням останнього у висловленні та його впливом на адресата [71, с. 143].

Лінгвопрагматичні особливості функціонування термінів залежать від жанру тексту, в якому вони вжиті, комунікативних цілей, способу передачі інформації, індивідуальних інтенцій автора та гіпотетично оцінюваного рівня професійної компетентності адресата [60, с. 175]. Е. Скороходько стверджує, що всі вживання термінів належать до двох категорій: інформативні або неінформативні. Інформативне використання – це використання терміна, який передає читачеві важливу інформацію про предмет або явище, його характеристики, властивості, застосування тощо. Неінформативне використання передбачає використання терміна, який передає виключно інформацію про існування предмета або явища [65, с. 23].

Інформативна функція термінологічних одиниць полягає у повідомленні про конкретні ознаки предмета, поясненні причин різних процесів та явищ, тобто інформуванні та підвищенні обізнаності адресата тексту. Ця функція найбільш очевидно зумовлена комунікативно-прагматичною спрямованістю жанру науково-популярної статті. За допомогою інформативної функції формуються такі стилістичні риси наукового тексту, як узагальненість та абстрактність, наприклад: *Der Einsatz von **Pestiziden** in der **Landwirtschaft** verharrt auf hohem Niveau, zum Schaden der **biologischen Vielfalt**. Die **Gifte** beeinträchtigen unsere **Wasservorräte**, die **Bestäubung** der **Pflanzen**, die **Bodenfruchtbarkeit** und unsere*

*Gesundheit. Doch wer trägt die Kosten dafür? Nicht die Verursacher, die **Pestizide** herstellen und anwenden. Sondern wir alle, mit steigenden Ausgaben für die Aufbereitung des **Trinkwassers**, für die **Gesundheit** oder auch unsere Lebensmittel. **Insekten** als **Bestäuber** sind für unsere **Ernährung** essenziell, sie sichern deren **Qualität** und **Vielfalt** (6, с. 19).*

В наведеному фрагменті сукупність термінів чинить інформаційний тиск на читача, збагачує його новими знаннями, стимулює пізнавально-евристичні потреби. Окрім того, як відзначено у нашій статті “Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse”, «насичення термінами створює інформаційний ланцюг, де терміни виконують одночасно інформативну і номінативну функції. Таке вживання термінів є характерним для наукових текстів, у яких представлення нового знання є основною комунікативною метою» [6, с. 33].

З цієї точки зору терміни покликані певною мірою навчати читача та заохочувати його брати участь у різних наукових процесах, незалежно від того, розуміє це читач чи ні. Це особливо актуально для сфери екології, адже однією з цілей цієї науки є інформування суспільства про актуальний стан та проблеми екології і залучення його до розв’язання цих проблем. Часто екологічні тексти, створені для нефахівців, спираються на висловлювання саме фахівців – відомих вчених або спеціалістів, які надають додаткові раціональні аргументи.

Репрезентативна функція термінів спрямована на переконання та зацікавлення наукової спільноти у науковому знанні, яке виражається крізь важливі поняття, наприклад:

*Wie lässt sich **Wasserstoff** nachhaltig nutzen? Indem man von Anfang an ausschließlich auf »grünen« **Wasserstoff** setzt. Dieser wird auf der Basis **erneuerbarer Energien** gewonnen, die Wasser (durch **Elektrolyse**) in **Wasser- und Sauerstoff** zerlegen. »Blauer« **Wasserstoff** dagegen verdient keine Förderung. Er wird wie herkömmlicher **fossiler Wasserstoff** aus **Erdgas** gewonnen. Das dabei anfallende **CO2** wird anteilig eingefangen und unterirdisch gespeichert (2, с. 44).*

В наведеному фрагменті терміни репрезентують у своїй сукупності знання, важливі для певної спільноти. Ця функція також експліцитно обумовлена прагматикою жанру науково-популярної статті.

У нашій статті «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми» ми виокремлюємо також таку функцію термінів як евристичну, «що полягає у здобутті нового знання, пізнанні незнаного. За допомогою цієї функції здійснюється позначення істини, оскільки терміни фіксують результат процесу пізнання суті предметів і явищ та є інструментом вербалізації спеціальних концептів» [37, с. 14]. Розглянемо такий текстовий приклад:

*Moore sind Lebensräume voller Vielfalt. Enorm wichtig sind sie außerdem für den Wasserhaushalt. Und sie bergen riesige Mengen an **organischem Material** und damit **Kohlenstoff** (10, с. 18).*

Наведені у фрагменті терміни узагальнюють нове знання та стимулюють пізнавальний інтерес наукової спільноти.

Виконуючи апелятивну функцію, терміни апелюють до інтелекту читача, зберігають та передають попередні наукові надбання:

*Beim Einkauf von Kosmetika können Sie auf der **Verpackung** nur schwer erkennen, ob **Mikroplastik** enthalten ist. Deshalb hat der BUND nun seine erfolgreichste App erweitert. Ab sofort prüft der ToxFox Ihre Kosmetika nicht nur auf **hormonelle Schadstoffe** und **Nanopartikel**, sondern auch auf **Mikroplastik**. Darüber hinaus gibt er Auskunft zu **Schadstoffen** in fast jedem Alltagsprodukt (8, с. 9).*

Наведені у фрагменті терміни апелюють до інтелекту читачів, використовуючи їхні попередні знання про шкоду мікропластику та відомий їм факт існування шкідливих чи небезпечних речовин у складі косметичних засобів, щоб представити новий продукт.

В досліджуваних текстах, зокрема також в розвідці “Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse”, було виявлено велику кількість термінів, які виконують декілька функцій водночас. Наприклад, у статті «100 % Erneuerbare sind möglich» термін *Erneuerbare* (*Energien* – прим.) виконує одночасно номінативну, сигнікативну і

комунікативну функцію, адже саме він несе основне інформативне навантаження в заголовку статті. Цей термін не лише називає поняття і прив'язує всю статтю до теми екології, захисту довкілля, але і є засобом комунікації, тобто передачі інформації [6, с. 33]. Крім того, цей термін виконує і функцію впливу, адже головна мета статті – це переконати читача в тому, що використання відновлюваної енергії є справді потрібним і перспективним:

*“Bayern kann sich im Jahr 2040 komplett aus **Erneuerbaren Energien** versorgen. Zu diesem Ergebnis kommt eine Studie des Lehrstuhls für Energiesysteme der Technischen Universität München und des Zentrums für angewandte Energieforschung im Auftrag des BN” (8, с. 26).* Також примітним є написання у статті прикметника *erneuerbar* у словосполученні *erneuerbare Energien* з великої літери.

Таким чином, основними функціями екодискурсу є інформативна, комунікативна, репрезентативна, сигніфікативна, евристична та функція впливу. Важливу роль при цьому відіграють термінологічні одинці, які у текстах екодискурсу не тільки називають поняття, а й допомагають виконувати описані функції.

3.2 Внутрішня форма та номінація термінологічних одиниць екодискурсу

При вивченні лінгвопрагматичних аспектів функціонування терміносистеми екодискурсу враховують такі напрямки як проблема вмотивованості термінологічних одиниць, внутрішня форма, лексичне значення та стандартизація. Також одним з аспектів дослідження є аналіз термінології у вторинній функції, що в цьому дискурсі розглядається як один із важливих засобів надання тексту експресивності [62].

Внутрішня форма – це мисленнєвий інтеріоризований образ, за допомогою якого потенційно абстрагується і виражається у вигляді взаємосуперечливого

уявлення одна або кілька суттєвих ознак денотата і який викликається і фіксується в пам'яті носія мови зумовленою морфемною структурою слова або словосполучення [48, с. 29]. Це буквальне значення слова, його мотивація.

Внутрішня форма відіграє ключову роль у створенні терміна. Вона охоплює усі засоби та мовні інструменти, за допомогою яких автор терміна сформулював та виразив свою думку. Чітко можна побачити внутрішню форму в таких термінологічних одиницях екодискурсу: *der Energieverbrauch* – використання електроенергії, *der Fleischkonsum* – споживання м'яса.

Внутрішня форма виступає з'єднувальною ланкою між формою та змістом певної лексичної одиниці, вона пов'язує довербальну та вербальну стадії номінації. Утворення образів, і зокрема термінів, не є випадковим – воно залежить від індивідуальних, етнічно-культурних та лінгвальних особливостей мовця, зокрема від етнічної ментальності, особливостей психіки, культури, міфології, конкретної комунікативної ситуації, інтенції мовця і т.д.

Під вмотивованістю розуміють бажаний результат відображення в лексичній одиниці засобами мови визначеної ознаки (ознак) денотата, що входить (входять) до корпусу ознак його лексичного значення. Вона забезпечує системність і надійність функціонування лексики, у тому числі й термінологічної [42, с. 83].

Досліджуючи вмотивованість слова, слід враховувати особливості його значення і внутрішньої форми. Розрізняють такі види змістової вмотивованості:

- 1) повна вмотивованість внутрішньої форми, коли форма виражає ознаку, яка повністю входить у значення;
- 2) часткова вмотивованість, коли тільки певна частина ознак, виражених у внутрішній формі, знаходить вираження у значенні;
- 3) відсутність вмотивованості, коли жодна морфема із внутрішньої форми не знаходить відповідника у значенні;
- 4) абсолютна вмотивованість, тобто повний збіг характеристик внутрішньої форми та лексичного значення [47, с. 39].

Прагнення до використання повністю вмотивованих термінів часто призводить до створення термінів, які складаються з багатьох слів (основ). Наприклад, *das Klimaschutzgesetz* – закон щодо захисту клімату, *das Vogelschutzgebiet* – область захисту пташок.

Прикладами частково вмотивованих термінів є *die Pflanzaktion* – акція щодо захисту рослин, *der Pestizidausstieg* – відмова від використання пестицидів. Саме ці типи вмотивованості найбільш характерні для терміносистеми екодискурсу.

З часом слова піддаються певним семантичним перетворенням, набуваючи інших лексичних і граматичних характеристик. У результаті помічаємо семантичне звуження чи розширення значення слова. Таким чином, можна стверджувати, що внутрішня форма слова здатна змінювати характер, тобто одна й та ж «структура» може співвідноситись з різним предметно-поняттєвим змістом. Отже, встановлюючи взаємозв'язок між екстралінгвальним знанням та власне мовним знаком, номінація пов'язує світ дійсності, відображений у свідомості мовця, зі світом мови. Сліди цього взаємозв'язку містить внутрішня форма номінації [62].

Розрізняють первинну і вторинну номінацію. Первинна номінація притаманна термінам екодискурсу, які не змінюють семантику, тобто реалізують свою пряму функцію називання та співвіднесеності з поняттям. На думку Сизонова Д. Ю., похідною щодо первинної є вторинна номінація, яка передбачає переосмислення терміна та його вживання в невласливому щодо терміна контексті, передусім у засобах масової інформації. В основі вторинної номінації лежить асоціативність людського мислення. Асоціації встановлюються за подібністю або за суміжністю між деякими властивостями елементів позамовного ряду і властивостями нового позначуваного. Вторинна номінація є медійним комунікативним ресурсом, продуктивним для екстралінгвальної мотивації завдань цієї функціональної сфери життя мови, а також реалізації семантичного та прагматичного потенціалу мовних одиниць у тексті [62].

Оскільки вторинний номен є другою назвою позначеного об'єкта, його базовою функцією є не просто номінативна. Кінцевою метою є процес концептуалізації фрагменту дійсності в людській свідомості. Вторинні номінації завжди мають конотативне забарвлення. Конотація виступає інструментом експресивно-емоційно-оцінної номінації. Однак варто враховувати, що її природа суперечлива. Наявність різних поглядів на конотацію та її особливості пов'язана, зокрема, зі складністю розмежування експресивного, емоційного та оцінного компонентів. З одного боку, оцінка людиною предмета чи явища тісно пов'язана з її емоційними переживаннями, але з іншого боку, існує чіткий зв'язок емоційності з оцінкою. Очевидно лише те, що конотації номінативних одиниць існують у всіх мовах, але при цьому можуть суттєво відрізнятися, що варто враховувати під час наукових досліджень, а також у процесі перекладу.

У терміносистемі екодискурсу вторинна номінація реалізується у двох основних видах – метафорі й метонімії. На думку Г. О. Краковецької, «такий процес термінотворення шляхом метафоризації цікавий тим, що дає можливість проникнути в глибини людської свідомості і поповнити наші відомості про рівень розвитку науки в час створення терміна, а також уявлення про термінований об'єкт у період його найменування» [53, с. 12].

Метафоризація термінів охорони довкілля здійснюється на підставі:

- 1) зовнішньої подібності (*der Ozonloch* – *озонова діра*);
- 2) функціональної подібності (*der Treibhauseffekt* – *парниковий ефект*);
- 3) зовнішньої та функціональної подібностей водночас (*die Datenströme* – *потоки інформації*).

Метафори є невіддільною частиною нашого мислення і процесу донесення наших ідей до інших. Це стосується як наукового мислення і письма, так і взаємодії між науковим та іншими дискурсами. Складно переоцінити роль метафор як інструменту передачі інформації. Особливо, у сфері екології, де проблеми довкілля (*der Klimawandel*, *der Ozonabbau*) є переважно абстрактними. Наприклад, вище згадані метафори “*der Ozonloch*” (англ. *ozone hole*) чи “*der Treibhauseffekt*” (англ. *greenhouse effect*) потрібні для того, щоб зробити

абстрактні теорії більш конкретними і зрозумілими також для нефахівців. Водночас друга метафора може асоціюватися з місцем, де добре ростуть рослини. На цій підставі її критикував один метеоролог, обґрунтовуючи це тим, що вона не здатна мотивувати до дії. Він пропонував замінити її терміном “*global warm trap*” (*globale Hitze-Falle*) [23, с. 779].

Втім не варто розглядати роль метафор в екологічному дискурсі лише з точки зору популяризації науки шляхом спрощення наукових знань, або з точки зору політичного переконання, гри на емоціях людей. Використання простих і більш зрозумілих слів, які описують складні процеси та апелюють до нашого спільного досвіду, звичайно, є частиною екодискурсу. Однак, на нашу думку, метафори виконують й інші функції.

Під комунікативною функцією ми маємо на увазі роль метафори як засобу обміну інформацією. Метафори уможливають комунікацію між фахівцями різних галузей, а також фахівцями і нефахівцями, створюючи спільне підґрунтя для осмислення концепцій та ідей, що передаються. У взаємодії між науковим і ненауковими дискурсами, це також можна визначати як популяризацію, але це визначення охоплює лише частину процесу привнесення науки в повсякденне життя.

Ще одним прикладом цього є термін “*die Biodiversität*” (англ. *biodiversity*, укр. *біорізноманіття*). За останні десять років «біорізноманіття» перетворилося з наукової концепції на політичне гасло. Воно стало останньою великою екологічною проблемою на рівні з кислотними дощами, виснаженням озонового шару та зміною клімату. Концепція біорізноманіття, яке іноді описують як «багатство та різнобарвність життя на Землі» або «історію життя на Землі» [15, с. 3], відкрила новий погляд на низку екологічних проблем, таких як загроза зникнення тропічних лісів, масове вимирання видів, виснаження генетичних ресурсів для сільського господарства та навіть можливість глобальної екологічної катастрофи.

З точки зору лінгвістики термін “*die Biodiversität*” не є очевидною метафорою: він не надає більш конкретної форми абстрактним ідеям, поєднуючи

знайоме і незнайоме. Однак, якщо вважати метафорою будь-який термін, чие проникнення у все нові контексти ми хочемо дослідити, можна сказати, що біорізноманіття – це нова метафора в науковому та медійному дискурсах [25, с. 477].

Біорізноманіття стосується майже всього природного, що знаходиться під загрозою в нашому середовищі. Сила терміна “*die Biodiversität*” як метафори в науково-популярному дискурсі також пов’язана з його походженням як наукового поняття: воно «сяє глянцем наукової респектабельності» [24, с. 187]. Це важлива особливість метафор у відносинах між науковим і популярним дискурсами: вони не тільки відтворюють значення, але й транслюють певну оцінку чи авторитетність.

Хоч основною вимогою до терміна в будь-якій сфері має бути однозначність у межах цієї науки, варто також говорити про відносну однозначність. Це пов’язано з тим, що іноді запозичені терміни змінюють певні аспекти функціонування мовних одиниць у відповідних суміжних науках [54, с. 142].

З початком публічної дискусії про довкілля все більше внутрішніх термінів популяризуються представниками самої сфери і насамперед засобами масової інформації. У процесі популяризації та зовнішнього використання значення багатьох термінів змінюється. Терміни втрачають свою поняттєву точність, чіткість і нейтральність [12, с. 402]. З одного боку, такі слова піддаються емоціоналізації, а з іншого – детермінологізації, внаслідок чого лексема стає елементом загальної мови.

Нефахівця навряд чи цікавить точний хімічний склад газів ХФВ (хлорфторвуглеців) (нім. *FCKW (Fluorchlorkohlenwasserstoffe)*) і метану, а скоріше те, що вони призводять до поступового потепління земної атмосфери і таким чином сприяють зміні клімату. Його також цікавить, звідки беруться ці гази і як можна обійтися без них або запобігти їх утворенню.

Якщо проаналізувати довідники та вступні статті з екології та її підгалузей, то можна помітити чітку схильність терміносистеми до нормативно-апелятивних

лексичних одиниць та метафор. *Grenzen der Belastbarkeit* – нормативно-апелятивний вислів; *Treibhauseffekt* – загальнозрозуміла метафора; *Naturhaushalt und natürliches Gleichgewicht* – терміни, в яких імпліцитно присутня ідея первісної, створеної Богом гармонії попри сучасність і соціальну секуляризацію.

Зазвичай наукова термінологія намагається позбутися таких неконтрольованих елементів традиції та розмитих понять, які з ними пов'язані. Однак не екологія. Причини такої тенденції подвійні: фахова мова екології зберегла відносно високий ступінь загальної зрозумілості, не в останню чергу завдяки своїй внутрішній мультидисциплінарності. Крім того, суспільне усвідомлення екологічних проблем висуває екологію як своєрідну провідну науку, від якої очікують вирішення або принаймні відповідей на актуальні соціальні питання. Те, що в мовах природничих наук зазвичай називається популяризацією, перекладом лінгвістично оформленого знання в загальнозрозумілу фактологічну прозу, в екології, яку піднесли до статусу провідної науки, набуває характеру проблематизації та політизації. І навпаки, загальна мова метафорично збагатилася завдяки екодискурсу [14, с. 4].

3.3 Емоційно забарвлені елементи терміносистеми екодискурсу

Термінам екодискурсу притаманні такі лінгвопрагматичні особливості як конотація та експресивність, завдяки чому виникають нові терміни (багатозначні, синонімічні, антонімічні тощо). Тобто терміни також можуть виконувати емоційну функцію: автор за допомогою терміна прагне викликати в читача позитивну чи негативну емоцію.

Розглянемо це на прикладі трьох термінів зі схожим значенням – *klimaneutral*, *klimafreundlich*, *klimapositiv*. У словнику Duden знаходимо такі визначення [5]:

Klimafreundlich – wenig oder keinen schädlichen Einfluss auf das Klima und seine Entwicklung habend. Klimaneutral – das Klima weder positiv noch negativ beeinflussend.

Останній термін у словнику незафіксований, його вважаємо неологізмом.

Автори німецької онлайн-платформи з питань сталого розвитку Utopia визначають ці терміни так [17]:

Klimaneutral – CO₂-Emissionen nachträglich kompensierend (dasselbe wie CO₂-neutral). Klimapositiv – mehr CO₂-Emissionen kompensierend als verursachend. Klimafreundlich – vergleichsweise klimaschonend, Emissionen nur zum Teil verringernd und sie nicht vollständig ausgleichend.

При цьому дослідники наголошують, що жоден з цих термінів не є врегульованим і не має чіткої унормованої дефініції.

Найпоширенішим з цих термінів у нашій вибірці є лексема *klimaneutral* – 33 випадки. Переважно його використовують у контексті цілей та планів на майбутнє, наприклад:

*Um das 1,5-Grad-Ziel zu erreichen, muss Bayern bis 2035 **klimaneutral** werden. (7, с. 31). Indem wir mehr Hülsenfrüchte regional und ökologisch anbauen und häufiger in unserer Küche einsetzen, sind wir auf dem richtigen Weg zu einem möglichst **klimaneutralen** Konsum (9, с. 61). Und damit die Industrie in absehbarer Zeit **klimaneutral** produzieren kann, müssen sich an ihrem Umbau auch die Beschäftigten aktiv beteiligen und ihre Perspektive einbringen können (8, с. 21).*

На другому місці зі значним відставанням йде термін *klimafreundlich* – 5 випадків. Ми пов'язуємо це з тим, що цей термін відображає нижчий рівень сприятливості клімату, а отже менше демонструє привабливість певного продукту чи явища. Водночас лексема *freundlich* має більш позитивну конотацію, ніж *neutral*. Тому термін *klimafreundlich* зустрічаємо передусім у промовах політиків чи інших текстах, які передбачають безпосередній вплив на реципієнта-нефахівця. Наприклад, кандидат на роль очільника організації BUND Naturschutz Піхард Мергнер у своїй промові наголосив: “*Wir brauchen einen Green Deal für Deutschland, der Menschen sozial absichert, in der Krise neue Arbeitsplätze*

*schaft und den Weg in eine **klimafreundliche** Zukunft mit starken regionalen Kreisläufen weist*” (7, с. 42). Прем’єр-міністр Баварії Маркус Зедер назвав атомну електроенергію “*billig, sicher und absolut **klimafreundlich***” (12, с. 41). У зверненні від редакції з критикою дій міністра транспорту теж бачимо саме цей термін: *Klar ist auch: ein Tankrabatt ist weder **klimafreundlich** noch sozial, er nutzt nur denen, die sich überhaupt ein Auto leisten können – und den Mineralölkonzernen* (11, с. 41).

Термін *klimapositiv* у нашій вибірці зустрічається лише 1 раз:

*Neben finanziellen Förderungen, Job- und Ausbildungsinitiativen und der Bewusstseinsbildung im Baubereich müssen klare gesetzliche Rahmenbedingungen mit Ausrichtung auf **klimapositives**, mindestens aber klimaneutrales Planen und Bauen eingeführt werden, unter Berücksichtigung der Aspekte der Ressourcenschonung, Nachhaltigkeit, Kreislauffähigkeit und Klimaresilienz* (5, с. 24).

Для привернення уваги читача з метою вплинути на нього автор часто використовує терміни з когнітивною вартістю та інформаційною насиченістю. Вони вводяться автором у текст фрагмента задля збільшення його інформаційної насиченості та привернення уваги читача до проблеми, формування негативного ставлення до забруднення навколишнього середовища. Усі наведені вище приклади є свідченням того, що автор повинен чітко розраховувати ефект впливу на читача, який задається самою структурою тексту і підтримується всіма його компонентами.

3.4 Лінгвопрагматичний потенціал термінів-неологізмів

В останні десятиліття мова повсякденного і науково-популярного спілкування збагатилася незліченною кількістю псевдо- і реальних термінів: “*Biozid*”, “*Einwegflasche*”, “*Klimacheck*”, “*Mikroplastik*”, “*Solarpflicht*”, “*Wolfsmanagement*” тощо. Вони вказують на стурбованість майже фатальним

становищем екології, а також на зобов'язання щодо збереження довкілля як окремими особами, так і громадами та державами.

Наша вибірка налічує 49 термінів-неологізмів (20 % від загальної кількості). Це не дивно, якщо враховувати те, що терміносистема екодискурсу ще перебуває на етапі становлення.

Неологізм – це «слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття чи в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» [61, с. 114]. Оказіоналізмом у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. І. Ганич та І. С. Олійник називають слово, утворене за непродуктивною моделлю, що не відповідає загальноприйнятому вживанню, має індивідуальний, зумовлений специфічним контекстом характер [67, с. 165]. Більшість з них швидко забуваються, однак є ті, які закріплюються в мові, зберігаючи свою асоціативність з певним предметом чи явищем, і таким чином здійснюють помітний вплив на свідомість та підсвідомість реципієнтів.

Виникнення нового слова завжди продиктоване прагматичними потребами. З наявного лексичного складу мовець обирає те, що найточніше відображає його думки та почуття. Якщо ж така лексична одиниця відсутня, то він часто вдається до творення лексики [66, с. 150].

За твердженням М. Кирилюк, поява нових слів – аналогічно як і їхнє зникнення – виражає пристосування словника до нових реалій і є необхідною для подальшого функціонування мови як засобу спілкування та порозуміння [46, с. 54].

Лексичні інновації можуть бути пов'язані й з новим референтом, коли нове слово з'являється одночасно з появою нового поняття (неологізми за формою – *das 1,5-Grad-Ziel*), і з перейменуванням реалії, що існує, з метою економії мовних засобів та вираження експресії (неологізми за змістом – *der Klimakiller*).

Фляйшер В. визначає п'ять причин утворення нових слів [7, с. 114-125]:

1) Потреба в називанні (*Benennungsbedürfnis*) – нові слова з'являються для опису нових фактів і явищ. Такі неологізми слугують соціальними індикаторами, які доводять тісніший зв'язок між мовним і соціальним розвитком суспільства:

Solarpflicht – die gesetzliche Regelung zur Installation von Solaranlagen auf Neubauten oder bestehenden Gebäuden.

2) Мовна економія (*Sprachökonomie*) – нові слова творяться також шляхом універбації, за якої синтаксичні групи слів об'єднуються в одне слово. Економія мови також слугує засобом спрощення системи відмінювання. Науковець зазначає, що слово-комполит відмінюється простіше, адже відмінюється лише другий компонент. Наприклад, *ökologische Krise* → *Ökokrise*.

3) Потреба в ясності (*Bedürfnis nach der Deutlichkeit*) – наприклад, суфікси, які більше не використовуються з фонетичної або семантичної точки зору, замінюються новими суфіксами: *Schöne* → *Schönheit*.

4) Стилiстичні обставини (*stilistische Umstände*) – такі слова утворюються для посилення експресивності: *klimafreundlich* → *klimafit*.

5) Неусвідомлені стилістичні обставини (*unbewusste stilistische Umstände*) – слова, утворені таким чином, називають вже існуючі терміни і замінюють синонімічні слова, які до цього часу були загальновживаними: *frühlingshaft* → *springmäßig*.

У науково-популярних текстах екодискурсу частотність вживання термінів-неологізмів є досить високою – кожна п'ята зафіксована нами термінологічна одиниця є новоутвореною. Тож важливо вміти працювати з такими термінами – не лише розкривати їхнє семантичне значення, а й розуміти причини виникнення. Саме це дозволяє визначити роль і функції новоутвореного терміна у певному контексті, а отже сприяє якнайповнішому розумінню тексту і адекватному відтворенню його іншою мовою.

3.5 Лінгвопрагматичний потенціал термінів-евфемізмів

Через політичну значущість та суперечливий характер багатьох екологічних тем різні автори надають перевагу використанню різних термінів для позначення однієї і тієї ж проблеми. За допомогою цих позначень вони

змагаються в публічній екологічній дискусії, в якій тематизуються явища з природного або штучно зміненого середовища проживання людей, тварин і рослин, відстоюючи свою точку зору і пов'язані з нею оцінки певної проблематики.

Гострота теми довкілля змушує мовців шукати нові виразні терміни, щоб привернути увагу суспільства і закликати до необхідного екологічного переосмислення способу життя. Щоб підвищити обізнаність, що згодом призведе до змін у поведінці людей, необхідно називати факти, процеси і явища своїми іменами.

З іншого боку мовне викриття неприємних наслідків індустріалізації також може бути небажаним у деяких контекстах. Зокрема у сфері екологічної політики деяких учасників часто звинувачують у приховуванні фактів або намаганні вплинути на нефахівців та політиків, які приймають рішення [10, с. 175]. Існування конкуруючих варіантів позначень, що виникають внаслідок контрасту між термінами, прийнятними у фаховій мові з одного боку, і термінами, усталеними в суспільній дискусії з іншого, та їх використання мовцем залежно від його інтересів особливо характерні для сфери енергетики та поводження з відходами, особливо в обговоренні питань ядерної енергетики, а також у сферах хімічної промисловості та охорони довкілля.

Евфемізми відіграють не останню роль у публічному обговоренні екологічних проблем з 1970-х років як засіб навмисного мовного контролю. Евфемістичні поняття-замінники мають на меті заспокоїти або ввести в оману більшість учасників спілкування чи відволікти їх від бачення певного контексту, який може виставити мовця і/або його проблему в негативному світлі. Завуальовані евфемізми використовуються для впливу на формування громадської думки, а в екологічній дискусії слугують для перешкоджання критичній постановці питань і розвитку необхідного екологічного переосмислення та дій [12, с. 160].

Евфемізми – це мовні парафрази, за допомогою яких неприємні для учасників мовлення речі чи обставини виражаються в пом'якшувальній формі

або завуальовано передаються факти, які мовець не бажає відкрито донести до слухача [20, с. 127]. Евфемізм стирає з висловлювання ті семи, які здаються тривожними, і замінює їх новими з метою уникнення неприємних реакцій. Негативна конотація або нейтралізується, або трансформується в позитивну [3, с. 237]. Щоб визначити певне позначення як евфемізм зазвичай слід опиратися на контекстуальні та прагматичні зв'язки.

З огляду на функції евфемізмів у сучасному мовленні можна помітити неоднозначність: Евфемізми – це перефразування виразів, які з одного боку можуть мати пом'якшувальну функцію, а з іншого – маніпулятивну. Усі евфемістичні вирази-замінники містять елемент навмисного обману. З часом поняття евфемізму зазнало значного поняттєвого розширення. Наразі при його визначенні слід розрізняти та враховувати риторичний, соціолінгвістично-прагматичний та семантичний аспекти [27, с. 351-407].

Евфемізми, зумовлені нормами, правилами суспільної поведінки чи вимогами моралі, виконують функцію згладження. Такі вирази використовуються в повсякденній мові для передачі понять, які є табуйованими внаслідок соціальних, ідеологічних чи релігійних умовностей, або ж їх обирають з огляду на цінності та почуття тих, кого вони стосуються. Вони приховують не неприємні факти, а занадто прямі вирази [27, с. 356]. Відомими прикладами є вживання термінологічного словосполучення “*mit geringem Ankommen*” замість “*arm*”:

Um Familien mit geringem Einkommen nicht übermäßig durch höhere Preise auf tierische Lebensmittel zu belasten, önnte zudem der Hartz-IV-Regelsatz für Ernährung erhöht werden. Або ж термін “Entwicklungsland” замість “armes Land”: ...in der Gemeinde X im Entwicklungsland Y eine Photovoltaikanlage einen alten Diesel-Stromgenerator ersetzt (4, с. 36).

Евфемізми з функцією завуальовування мають на меті підкреслити позитивні риси і приховати неприємні або незручні аспекти. Такі мовні звороти в першу чергу служать меті та інтересам мовця і його ідеологічного оточення. Вони є засобом маніпуляції з метою донесення до реципієнта певної думки з того

чи іншого питання [20, с. 132]. Саме евфемістичні терміни такого типу вводяться для нових фактів, наприклад, в енергетичній політиці, які мають бути позитивно оцінені суспільством. Наприклад, “*die Mini-Reaktoren SMR (Small Modular Reactor)*” або “*Reaktoren der vierten Generation*”, коли йдеться про атомну енергетику, мають на меті приховати від суспільства проблеми і загрози, пов’язані з АЕС.

Розглянемо також низку евфемізмів, що стосуються вимирання видів. У досліджених текстах зустрічаємо такі терміни: *das Artensterben*, *die Gefahr für Artenvielfalt*, *die Bedrohung für Artenvielfalt*. Вони чітко окреслюють проблему і демонструють її небезпечність на противагу термінам *der Artenverlust*, *der Schwund von Artenvielfalt*, які не мають подібних конотацій і є більш емоційно нейтральними. Порівняймо: *Die epochalen Menschheitsprobleme **Artensterben** und Klimakrise bedrohen unsere Lebensgrundlagen* (6, с. 8). *Die drohende Klimakrise und der **Schwund von Artenvielfalt** verbieten ein Weiter-so* (6, с. 7). Подібно міністр з охорони довкілля в інтерв’ю уникає негативних конотацій, говорячи про промисловість як загрозу для видового різноманіття: *Größter **Treiber des Artenverlustes** bleibt vorläufig die industrielle Landwirtschaft* (9, с. 13).

Також часто використовують завуальовані позначення для небезпечних для довкілля процесів і явищ. Іноді вони навпаки створюють видимість природності та екологічної користі. Це стосується, наприклад, численних композитів з префіксами *öko-/bio-* або з компонентом *Umwelt-*, а також словосполучень з компонентами *ökologisch*, *klimaneutral* тощо [22, с. 97]. Наприклад, *das klimaneutrale Benzin*, під час згоряння якого виділяється точно така ж кількість вуглекислого газу, як і під час згоряння звичайного бензину. Чи *der Ökostrom*, коли йдеться про атомну енергію, використання якої більшість фахівців не вважають екологічним. Їхня функція полягає у здійсненні впливу на спільноту і/або у передачі того, що повідомляється, таким чином, щоб певні обставини, процеси або факти виглядали більш сприятливими, ніж є насправді. Мовець передає лише ту частину інформації, яка вигідна його намірам.

Загалом у терміносистемах існує порівняно невелика кількість евфемізмів, що пояснюється вимогами до предметності і чіткості терміна. Проте в економічній, політичній військовій, а також екологічній сферах їх можна зустріти досить часто. Перед усім їх використовують для впливу на формування громадської думки і частково для введення реципієнтів в оману [4, с. 1].

Іншим важливим засобом утворення евфемістичних термінів є іншомовні слова. Запозичені слова можуть вживатися у ролі евфемізмів, коли мовець хоче приховати свої наміри. У терміносистемі екодискурсу особливо часто зустрічаються іншомовні слова з латинської та грецької мов, рідше з англійської, наприклад, терміни *Herbizid* замість *Unkrautvertilgungsmittel*, *Deponie* замість *Müllkippe*. Через плутанину щодо значення термінів та іншомовних слів їх використання допомагає пом'якшити негативні конотації та завуалювати небажані факти. Як приклад наведемо термін *das Missmanagement*, який лише м'яко вказує на помилковість рішень уряду, хоч з контексту розуміємо, що йдеться про систематичну недбалість, яка призвела до серйозних наслідків:

*Der Fischereirat der EU hat entschieden, dass Dorsch und Hering 2022 in der Ostsee nicht mehr gezielt befishcht werden dürfen. Beide Arten gelten in der Ostsee als stark überfischht. (...) Nach langem **Missmanagement** haben die Fischereiminister*innen endlich auf die Empfehlungen der Wissenschaft gehört* (8, с. 6).

Екологічні терміни-евфемізми також використовують у рекламних текстах, де їх вживання особливо помітне. Зазвичай терміни служать для ефективного і по суті беземоційного спілкування між фахівцями. Однак у рекламних текстах терміни в більшості випадків привласнюються неправомірно, оскільки вони не призначені для зрозумілості концептуального змісту, а лише для того, щоб зовні виглядати як фахові слова і терміни, а отже, демонструвати професіоналізм і науковий авторитет [18, с. 36].

В одній з наших публікацій, ми також встановили, що «у Німеччині перші «зелені» оголошення з'явилися ще наприкінці 1960-х років, коли за сприяння екологічних активістів та наукових кіл виробники визнали критичну ситуацію в

галузі екології та намагалися активно протидіяти своїм опонентам за допомогою реклами. Цей процес досяг свого піка у 80-х роках. Однак через хибні чи перебільшені твердження та заплутану термінологію споживачі дедалі частіше відкидали «зелені» продукти, і кількість такої реклами різко зменшилася – з'явився термін «greenwashing». Щоб підкреслити екологічність продукту/послуги і таким чином продемонструвати конкурентні переваги, закликати до свідомості споживача, використовують спеціальні слова-маркери. У німецькому екодискурсі такими словами є: *Natur, Umwelt, Nachhaltigkeit, Klimaneutralität* включаючи утворені від них композити та прикметники, а також слова *bio* та *öko*. Особливо останні часто використовують завдяки їхній змістовності, короткості та інтернаціональності» [6, с. 35]. Прикладами цього є згадані вище *das klimaneutrale Benzin* та *der Ökostrom*, а також *der Biokunststoff, die Fairtrade-Bio-Baumwolle, das Klimahandtuch*.

Отже, як правило, заміщення термінів, які викликають негативні асоціації, евфемізмами (термінами з позитивною або нейтральною конотацією, запозиченнями з неочевидним значенням) пов'язане з функцією впливу. Від вибору лексичних одиниць, в тому числі термінологічних, залежить ставлення реципієнта до предмета чи явища, якого вони стосуються. У науково-популярних текстах екодискурсу ми говоримо передусім про видимість екологічності, безпеки, відсутності шкоди для довкілля.

3.6 Лінгвопрагматичний потенціал запозичених термінів

Наявність запозичень та інтернаціоналізмів у терміносистемі екодискурсу пов'язана передусім з виникненням нових явищ у сфері екології. Новітні досягнення в галузі енергетики чи захисту довкілля завжди знаходять відображення в термінології (*Smart House* – будинок з системою автоматизованого керування). Крім цього, номінації потребують нові (або нещодавно описані) суспільні процеси (*der Ex-und-hopp-Konsum* – вид

споживання, який характеризується недбалим ставленням до ресурсів, зокрема викиданням на сміття великої кількості продуктів тощо).

Іноді терміни-запозичення в екодискурсі німецької мови замінюють наявні описові звороти чи багатокomпонентні композити, що сприяє лаконічності, чіткості і технічності виразу. Наприклад, *Genfood* замість *genetisch verändertes Essen: Seit Jahren lobbyiert sie massiv dafür, die europäische Gesetzgebung aufzuweichen, um neuartiges **Genfood** auf den Markt zu bringen* (11, с. 23) У наведеному уривку англіцизм також підкреслює новизну таких харчових продуктів.

У нашій вибірці існують також запозичені терміни, які є синонімічними до власне німецьких або запозичених раніше термінів. Проте ми вважаємо, що їхні функціональні характеристики в комунікації відрізняються.

Іншомовні терміни вносять додаткові семантичні чи конотативні відтінки в поле значень відповідної групи існуючих термінів: *Photovoltaikanlage* (укр. фотовольтаїчна установка) відрізняється від існуючого слова *Solaranlage* у значенні «установка, яка використовує сонячну енергію» додатковою уточнюючою семантичною ознакою «пряме перетворення світла в електроенергію» [5]. Сам термін *Photovoltaik* часто використовується синонімічно до терміна *Sonnenkraft / Sonnenenergie*, зокрема у сполученні з терміном *Windkraft / Windenergie*: ***Photovoltaik (PV) und Windkraft können die Hauptlast der Energiewende tragen*** (12, с. 22). ***Dafür nötig ist ein erheblicher Ausbau der Photovoltaik und der Windenergie in Bayern, um den Freistaat jederzeit mit Strom versorgen zu können*** (8, с. 26). У різних контекстах це може бути продиктовано як прагненням автора до більш точного висловлення думок, економії мовних засобів (завдяки існуванню аббревіатури *PV*), так і наміром продемонструвати власний професіоналізм, викликати більшу довіру читача завдяки певній незвичності іншомовного терміна.

Зазвичай запозичені слова мають нейтральне емоційне забарвлення, що може бути використане в предметних галузях, близьких до емоційного життя людини. Вони створюють дистанцію між продуктом мовлення і учасниками

комунікації. Але навіть запозичені термінологічні одиниці не завжди зберігають свою нейтральність. Іноді вони також можуть набувати сильних позитивних або негативних конотацій у вживанні, які посилюються екзотичністю та невизначеністю їхнього значення. Поняттєву розмитість іншомовних виразів у сприйнятті нефахівців використовують, зокрема, з метою маніпуляції. Так маніпулятивним у певному контексті може бути використання латинізмів *Biozide*, *Herbizide*, *Insektizide*, *Fungizide*, значення яких не є повністю зрозумілими для нефахівців, а отже останні можуть не усвідомлювати увесь небезпечний потенціал цих речовин.

Таким чином, запозичення заповнюють лакуни в терміносистемі екодискурсу, задовольняючи потребу номінації нових явищ. Водночас вони можуть заміняти наявні лексичні одиниці чи вирази, щоб досягнути вдосконалення професійної комунікації, чіткості й оперативності викладення інформації. Крім цього, вони сигналізують про сучасність, привабливість та/або міжнародне визнання позначуваного предмета чи явища.

Висновки до третього розділу

Провідними функціями екодискурсу як частини екологічної комунікації є інформативна, комунікативна, репрезентативна, сигніфікативна, евристична та функція впливу. При цьому домінують роль у функціонуванні екодискурсу відіграють екологічні терміни.

Лінгвопрагматичний потенціал термінів екодискурсу набуває особливого значення з огляду на активні процеси розвитку семантики термінологічних одиниць, пов'язаних з новими функціями, контекстами, комунікативними цілями та інтенціями мовця.

Поширеність термінів-метафор, які є інструментами передачі інформації та популяризації науки, свідчить про тенденцію зберегти високий ступінь

зрозумілості екологічних текстів у зв'язку з високим інтересом суспільства до екології.

Для комунікації з реципієнтами-нефахівцями, а також впливу на них (чи то формування екологічної свідомості, чи то навмисного приховування негативних явищ) використовують емоційно забарвлені терміни і терміни-евфемізми. Понад 70 % таких термінологічних одиниць зафіксовано у текстах рекламного та політичного спрямування.

Роль неологізмів та запозичень не обмежується позначенням нових понять у сфері екології. Їхнє використання може бути обмовлене також прагненням до лаконічності, точності, сучасності, зрозумілості для нефахівців чи фахівців інших галузей. Нами зафіксовано також 5 випадків, коли вони набували емоційної забарвленості і/або вживалися як евфемізми.

РОЗДІЛ 4 ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

4.1 Способи перекладу термінологічних одиниць

Переклад термінології був і є важливою частиною перекладознавства. Науковий прогрес та збільшення значущості науки в суспільстві очевидно знаходять відображення в мові. Терміносистеми багатьох галузей продовжують активно розвиватися, збагачуватися, іноді при цьому взаємодіючи з побутовою лексикою. Усе частіше для них стають характерними лексичні новоутворення такі як неологізми, інтернаціоналізми, аббревіатури, які мають свої особливості перекладу. Тож проблема перекладу термінології є предметом пильної уваги дослідників-філологів, які активно працюють над аналізом фахової мови, стандартизацією термінології, створення спеціалізованих термінологічних словників, а також встановленням комунікації між фахівцями різних галузей науки.

Проблема перекладу термінів виникла не сьогодні, вона має свою тривалу історію. Філософсько-методологічною основою сучасних лінгвістичних досліджень щодо засобів перекладу термінологічних одиниць вважають роботи О. О. Потебні, Г. Фреге, В. фон Гумбольдта, Г. Штайнталя. В сучасному перекладознавстві цю тему в різних аспектах досліджують такі відомі лінгвісти як О. В. Суперанська, А. В. Капуш, О. І. Дуда, Т. Р. Кияк, А. В. Кульчицька, здобутки яких зробили значний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Термінологічні труднощі перекладу в мовній парі німецької та української мов спричинені передусім відмінностями мовних структур, відсутністю відповідників нових термінів у мові перекладу, особливостями термінотворення та словотвору в німецькій та українській мовах. Однак перекладацькі прийоми дозволяють долати лексичні труднощі і забезпечувати якісний результат перекладу.

Переклад термінів вимагає обізнаності перекладача в тій галузі науки, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів в іноземній мові і знання термінології рідної мови. При цьому важливу роль відіграє взаємодія терміна з контекстом, що дозволяє виявити значення цієї мовної одиниці. А. Я. Коваленко виділяє два етапи у процесі перекладу терміна: перший етап – з’ясування значення терміна в контексті, другий – власне переклад значення [49, с. 257].

З точки зору практики перекладу всі лексичні одиниці можна розділити на дві групи:

1) ті, що вже мають відповідники в мові, на яку здійснюється переклад (наприклад: *die Natur* – *природа*);

2) ті, що (ще) не мають усталених відповідників у мові перекладу (*der Umweltcheck*). Перші називаються одиницями, що мають еквіваленти у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями [43, с. 279].

Головним способом перекладу термінів першого типу є власне знаходження лексичного еквівалента в мові перекладу. За визначенням Бик І., еквівалент – це «постійний рівнозначний відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який в абсолютній більшості випадків не залежить від контексту» [31, с. 203]. Тому перекладачеві слід розвивати вміння швидко знаходити потрібний еквівалент у рідній мові і розширювати власні знання термінів-еквівалентів.

Якщо ж термін є безеквівалентним, виникає необхідність застосування перекладацьких трансформацій. Білозерська Л. П. розглядає такі види трансформацій для перекладу безеквівалентних термінологічних одиниць: транскодування (транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування), калькування, конкретизація, генералізація, модуляція, антонімічний переклад, описовий переклад, додавання, вилучення, контекстуальна заміна. Представлені перекладацькі трансформації покликані сприяти адаптації тексту оригіналу до норм та традицій мови перекладу, адже завданням перекладача є досягнення максимальної зрозумілості перекладу, не

обтяженого невластивими мові перекладу граматичними конструкціями та лексичним складом [34, с. 44-47].

Важливим у процесі перекладу є збереження структури терміна (слово, словосполучення, композита, аббревіатура тощо) для повноцінної передачі змісту: *die Umwelt* – довкілля; *erneuerbare Energie* – відновлювана електроенергія; *das Ökosystem* – екосистема. Проте за необхідності, наприклад, зважаючи на прагматичну спрямованість, варто використовувати такі способи перекладу, що змінюють структуру термінів [43, с. 56]:

- комбінована реномінація з метою уточнення змісту терміна: *das Umweltministerium* – міністерство з питань захисту довкілля;
- лексико-семантична заміна задля передачі конотаційного змісту: *der Artenverlust* – вимирання видів;
- описовий переклад: *Fluorchlorkohlenwasserstoffe* – речовини, які спричиняють парниковий ефект.

Таким чином, важливим аспектом є уважне ознайомлення із типом тексту та визначення його мети для правильного визначення функціонального значення терміна в контексті.

Особливу роль відіграє внутрішня форма терміна. Перекладачу необхідно максимально враховувати функціональне навантаження внутрішньої форми терміна, звертати увагу на його вмотивованість, щоб обрати максимально доцільний спосіб перекладу. Передусім це важливо при перекладі термінів, які не мають еквівалентів у мові перекладу, тобто коли виникає потреба у творенні нового терміна. Також у тексті перекладу слід уникати хибно орієнтуючих термінів, якщо в терміносистемі існують їхні синоніми з більш мотивованою внутрішньою формою.

Німецькій терміносистемі притаманні зокрема багатокomпонентні композити, під час перекладу яких доводиться використовувати граматичні трансформації або описовий метод. Як приклад наведемо термін *Ökostromanteil*, що в українському варіанті є «часткою екологічно нейтральної енергії». Водночас не рідко зустрічаються аббревіації як спосіб творення термінів у

німецькій мові (*AKW – Atomkraftwerk*). Аббревіатури однозначно полегшують сприймання текстів, насичених термінологічними одиницями, але з іншого боку їхній переклад вимагає від перекладача кращих навичок та більших зусиль.

Переклад термінології з німецької мови вимагає чимало зусиль з боку перекладача. Це зумовлено граматичною специфікою мови (наприклад, вживанням артиклів), стилістичними конструкціями, особливостями термінотворення, відсутністю унормованих еквівалентів. Тож хороший перекладач повинен володіти основними способами перекладу термінологічних одиниць, а також знати характерні ознаки терміносистем мови оригіналу і мови перекладу, щоб у кожній ситуації обрати найбільш релеватний спосіб.

4.2 Специфіка перекладу термінів екодискурсу

В епоху глобалізації людська діяльність у будь-якій сфері, чи то побутовій, чи то культурній або науковій, неможлива без взаємообміну інформацією. При цьому часто йдеться про комунікацію людей з різних країн чи навіть континентів, що відповідно створює потребу в перекладі. На сьогодні однією з найбільш актуальних галузей є екологія. Екологічні проблеми такі як зміна клімату, вимирання видів тощо вимагають об'єднання зусиль якомога більшої кількості країн, а отже необхідно забезпечити адекватну комунікацію між ними. Саме екодискурс і екологічна терміносистема як його частина надають можливість фахівцям-екологам, а також журналістам, здійснювати обробку інформації, обмінюватися досвідом, оприлюднювати результати своїх досліджень, формулювати рекомендації, прогнози та оцінки.

Німецька мова відіграє важливу роль у міжнародній співпраці та реалізації спільних українсько-німецьких, українсько-австрійських та українсько-швейцарських проєктів у сферах охорони довкілля, захисту клімату тощо. Особливе значення в українсько-німецькому співробітництві мають питання екологічного розвитку, що відображено в «Угоді між Урядом України та Урядом

Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у галузі охорони навколишнього середовища», «Договорі про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки» та інших. Пріоритетним є також виконання пунктів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з питань екології та навколишнього природного середовища, а ще дотримання директив ЄС щодо охорони заповідних зон і глобального захисту довкілля. При цьому форми взаємодії України та Німеччини у сфері екології постійно покращуються з урахуванням науково-технічних, інформаційних та інноваційних чинників. Укладання зовнішньоторговельних контрактів, реалізація міжнародних наукових проєктів, надання технічної допомоги та консультаційних послуг, залучення інвестицій, використання нових технологій, які охоплюють різні сфери екологічної діяльності, демонструють ефективність, актуальність та важливість комунікації між країнами [36, 62-63].

Науково-популярні тексти зі свого боку відіграють важливу роль у поширенні екологічних знань у суспільстві, серед нефхівців. Крім цього вони сприяють проникненню екологічних неологізмів з-поміж наукових термінів у живу розмовну мову.

Для досліджених науково-популярних текстів найбільш характерні теми захисту довкілля, енергетики, поводження з відходами, які належать до «ядра» та ближньої периферії екодискурсу, а тому найбільш насичені специфічною термінологічною лексикою.

Особливості перекладу екологічної лексики визначаються співвіднесенням поняття «екологія» з певною лексемою в межах конкретного контексту [15, с. 49]. При цьому важливим є намагання зберегти усі семантичні особливості лексичних одиниць мови-оригіналу.

Головною сферою функціонування екологічної термінологічної лексики є екодискурс. Для нього є характерним такі ознаки, як динамічність і неоднорідність, що спричиняє зростання частоти вживання екологічної лексики.

Слідом за Балютою О. Г. ми виділяємо такі типи термінологічних одиниць екодискурсу:

- 1) власне екологічні терміни (*das Klima, die Verpackung*);
- 2) екологічні реалії (*das 1,5-Grad-Ziel*);
- 3) екологічні терміни-концепти (*die Naturschutz, die Nachhaltigkeit*) [29, с. 17].

Водночас залежно від контексту деякі одиниці термінологічної лексики екодискурсу можуть перетворюватися з терміна на реалію чи навпаки. Таким чином, адекватний переклад таких одиниць вимагає обов'язкової наявності етапу передперекладацького аналізу тексту.

Відповідно особливості перекладу термінологічної лексики екодискурсу залежать також від її типу (екологічні терміни, екологічні реалії, екологічні символи, екологічні терміни-концепти). Зважаючи на цілі та вимоги до перекладу термінів у текстах екодискурсу переважно використовують еквівалентні відповідники, зафіксовані у спеціальних термінологічних словниках. За способом перекладу такі відповідники можна поділити на три основні категорії.

До першої категорії належить транскодування (транскрипція і транслітерація), яке досить часто застосовують тоді, коли терміни складаються з інтернаціональних терміноелементів грецького або латинського походження (*Methan* – метан, *Photovoltaik* – фотовольтаїка).

Другу категорію представляють кальки:

- поморфемі (*Mülltrennung* – сортування сміття);
- семантичні (*Klimabewegung* – кліматичний рух).

Третя категорія включає тлумачення значення, описовий переклад (*der Atomausstieg* – відмова від використання атомної енергії).

Екологічні реалії у нашій вибірці представлені:

- назвами законодавчих документів, що регулюють природоохоронну діяльність (*Energieeffizienzgesetz* – закон Німеччини про підвищення енергоефективності підприємств та держави);
- назвами природоохоронних і дослідницьких організацій (*BUND* – Спілка охорони довкілля та природи Німеччини);

- назвами природоохоронних проєктів і програм (*das 1,5-Grad-Ziel – мета утримати глобальне потепління в рамках 1,5 градусів за Цельсієм, визначена на Паризькій кліматичній конференції*).

У наведених вище прикладах способом відтворення реалій обрано комбіновану реномінацію, що складається з лексичної кальки та описового перекладу із метою введення до тексту перекладу додаткових деталей, що покликані забезпечити максимальну інформативність та зрозумілість.

Більшість науково-популярних текстів екологічної тематики мають широку аудиторію і охоплюють не стільки реальні екологічні проблеми у вузькому сенсі, скільки їхні економічні, політичні, соціальні, психологічні, морально-етичні аспекти. Тому в цих текстах домінують екологічні терміни загальновідомі та зрозумілі навіть нефахівцям. Зазвичай такі терміни перекладають за допомогою еквівалентних словникових відповідників (*Biodiversität – біорізноманіття, Treibhauseffekt – парниковий ефект*).

Термінологія екодискурсу постійно взаємодіє з побутовою лексикою, тож для неї характерна велика кількість загальновідомих, часто інтернаціональних одиниць, що однозначно спрощує процес перекладу. Водночас вона вирізняється неоднорідністю та динамічністю, а також функціонуванням термінів-реалій і термінів-концептів, переклад яких вимагає особливої уваги перекладача. Саме тип лексики та її роль у тексті визначають найбільш доцільний спосіб її відтворення у мові перекладу.

4.3 Роль семантичних особливостей термінів у процесі перекладу

Відбір методик та перекладацьких прийомів, які застосовуються для перекладу термінів німецькомовного екодискурсу, відбувається з урахуванням завдань, які стоять перед перекладачем під час роботи з представленим типом лексики на кожному з етапів процесу перекладу.

Спершу, під час аналізу оригінального тексту, перекладач вирізняє конкретну термінологічну одиницю екодискурсу, визначає її особливості та функції у певному контексті. Далі він проводить пошук та відбір еквівалентів, які існують у мові перекладу. Зрештою перед ним постає питання остаточного вибору методик та прийомів перекладу цієї одиниці.

Проведений аналіз структурно-семантичних і лінгвопрагматичних особливостей функціонування німецьких екологічних термінів виступає певним орієнтиром у здійсненні якісного фахового перекладу, допомагає ідентифікувати низку перекладацьких труднощів, які можуть бути притаманні перекладацькій діяльності в цій галузі. Зокрема заслуговують уваги семантичні явища полісемії, синонімії, омонімії, метафоризації. Це зумовлює необхідність у дослідженні ролі цих семантичних явищ у процесі перекладу.

Для проведення передперекладацького аналізу семантики термінологічних одиниць потрібно здійснити відбір німецької термінології екодискурсу, яка релевантна з погляду перекладацької теорії та практики. Наступним кроком можна вважати порівняння семантичних структур німецьких термінів екодискурсу і семантичних структур їхніх українських еквівалентів, тобто визначення семантичних розбіжностей у способах вираження змісту в мові оригіналу і мові перекладу [28, с. 241].

Досить розповсюдженим у нашій вибірці семантичним процесом, який можна дослідити як об'єкт перекладацької теорії, є синонімія термінів. Попередній порівняльний аналіз семантичної структури екологічних термінів німецької і української мов демонструє різний ступінь реалізації синонімії в терміносистемі екодискурсу. В межах нашої вибірки термінологічних одиниць виділяються термінологічні пари, які складаються з термінологічного словосполучення і однослівного терміна (зазвичай, композити) або ж із запозиченого і питомого терміна. У проаналізованих текстах один із термінів пари може зустрічатися частіше, ніж інший. Наприклад, *Solarenergie* бачимо значно частіше, ніж *Sonnenenergie*, *die Klimabewegung* частіше, ніж *die Bewegung für Klima*. Водночас вони можуть бути взаємозамінними, або вживатися

одночасно в межах одного тексту. При цьому в українській мові для обох термінів пари як правило використовуємо лише один еквівалент у вигляді термінологічного словосполучення: *сонячна енергія, кліматичний рух*.

Метафоричне вживання слів загалом не притаманне науковому стилю мови, проте метафора завжди надає можливість зміни звичайних засобів та способів зображення об'єкта, можливість нового погляду на все свідоме, що реалізується як виявлення не пізнаних раніше його якостей. Більшість метафор, що функціонують у проаналізованих нами текстах, знаходяться на проміжному рівні між повсякденною мовою та термінологією. Однак все одно вимагають не меншої уваги від перекладача, ніж інші типи термінів.

На сьогодні найвичерпнішими практичними рекомендаціями щодо перекладу метафор вважаємо прийоми перекладу, запропоновані П. Ньюмарком. У своїй класифікації дослідник вирізняє:

- 1) відтворення того ж самого образу у мові перекладу;
- 2) заміну образу мови оригіналу іншим образом, усталеним у мові перекладу;
- 3) вилучення метафори, якщо вона не стосується предмету і не сприяє чіткості вираження думок;
- 4) відтворення сенсу метафори іншими мовними засобами;
- 5) буквальний переклад (передусім авторських метафор) [21, с. 100-113].

Розглянемо декілька прикладів використання метафор і запропонований нами переклад.

*Immer bedeutender wird auch **der ökologische Fussabdruck**, den wir als **Freizeitmenschen** hinterlassen* (6, с. 45). – *Екологічний слід, який ми залишаємо після себе, перебуваючи на відпочинку, також стає все більш вагомим.*

При перекладі першої метафори ми використали прийом калькування, що дозволило зберегти вихідний образ. Другу метафору ми вилучили через неможливість відтворення її образу засобами української мови і передали її зміст дієприслівниковим зворотом.

Також аналіз семантичних структур термінів німецькомовного екодискурсу показав, що в семантичних структурах таких термінологічних одиниць потенційно імплікуються релевантні значення, експлікація яких у німецькій мові можлива тільки на основі контексту, тобто синтаксично. У процесі перекладу українською мовою ці значення відтворюються словосполученням.

Характерною ознакою є те, що формою фіксації терміна в системі української мови є саме словосполучення, за допомогою якого і здійснюється переклад. За потреби може використовуватися описовий переклад, який передбачає логічне розширення семантичної структури. Отже, процес перекладу ускладнюється пошуком українського семантичного відповідника з урахуванням інтра- і екстралінгвістичних факторів реалізації міжкультурної комунікації.

Як бачимо, іноді переклад науково-популярного тексту, насичений термінологічною екологічною лексикою, вимагає кропіткої роботи. Переклад термінологічних одиниць екодискурсу з німецької мови українською та навпаки вимагає глибоких знань перекладача в галузі природознавчих наук, багатого словникового запасу. Збільшення кількості перекладачів, здатних здійснювати подібну роботу, є передумовою зменшення мовного бар'єра та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони довкілля заради збереження на планеті задовільних екологічних умов існування людей та усієї живої природи.

4.4 Переклад композитів

Одним з ключових проблемних моментів у процесі перекладу з німецької мови українською є відтворення композитів. Такий тип термінів є високочастотним у терміносистемі екодискурсу. За результатами нашого дослідження цей спосіб словотвору є потужним джерелом розвитку та поповнення німецької термінологічної системи екодискурсу. Водночас для української мови словоскладання не є поширеним способом словотворення,

тобто терміни-композиції не становлять значної за обсягом частини в системі української мови в цілому та українського екодискурсу зокрема.

Структура німецьких композитів відрізняється від українських більшою різноманітністю. Саме тому відтворення німецькомовних складних іменників часто є непростим перекладацьким завданням, яке неможливо розв'язати виключно за допомогою словника.

Інтерпретація композитів вимагає комплексного підходу: розкриття значень компонентів композита, встановлення їх взаємозв'язку один з одним та з контекстом, знання позначуваного предмета чи явища, врахування репрезентованої композитом концептуальної структури «з метою виявлення прагматичної, композиційно-сміслової та комунікативної структури, тобто визначення стратегії та тактики перекладу тексту, що є визначальним для успішної передачі змісту вихідного тексту мовою перекладу» [64, с. 69]. У складних німецьких термінах основне значення завжди несе остання частина. Вона ж визначає граматичні категорії слова.

Отже, переклад композита слід починати з уточнення значення основного компонента, а лише потім – інших складових частин. Також під час перекладу складних термінів-композицій екодискурсу з німецької мови значна увага має бути приділена точному відтворенню змісту терміноодиниці, тобто вибору слушного значення слова з кількох варіантів, яке відповідає контексту.

Відтворювати німецькі терміни-композиції можна за допомогою [39, с. 68]:

- 1) складних іменників: *die Energieeffizienz* – енергоефективність, *der Biolebensmittel* – біопродукти;
- 2) простих іменників, які відповідають німецьким складним термінам, при чому використовується вилучення – відмова від передачі в перекладі семантично надлишкових слів: *der Papiermüll* – сміття, *die Bedarfsmenge* – *nonum*;
- 3) транскодуванням, для відтворення відсутнього відповідного поняття в мові перекладу: *die FFH-Richtlinie* – *FFH-директива*;

- 4) калькуванням для передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними елементами мови перекладу: *der Ressourcenverbrauch* – *використання ресурсів*, *der Waldsterben* – *вимирання лісів*;
- 5) експлікацією, яка, на нашу думку, є найбільш продуктивним засобом перекладу екологічних термінів-комполітів у наш час, оскільки ця терміносистема екодискурсу перебуває на етапі активного розвитку і далеко не всі термінологічні одиниці вже встигли знайти свої еквіваленти й закріпитися в мові перекладу. За допомогою експлікації передаються дво-, три-, чотирикомпонентні термінологічні одиниці: *der Kohleausstieg* – *відмова від використання вугілля в електроенергетиці*, *die Entsorgungsfirma* – *підприємство з утилізації відходів*.

Значну частку німецьких комполітів становлять означальні комполіти, де перший компонент означає другий. Водночас характерною особливістю української мови є поширеність відносних прикметників. При цьому граматичне значення українського відносного прикметника часто співпадає з граматичним значенням першого субстантивного компонента німецького терміна-комполіта. Відносний прикметник в українській мові, як і перший компонент комполіта, вказує на ставлення мовця до предмета чи поняття. В такому випадку доцільно перекласти складний термін словосполученням типу «іменник з прикметником»: *Atommüll* – *атомне сміття*, *Klimakrise* – *кліматична криза*.

Часто в дослідженій терміносистемі функціонують багатоскладові терміни, в яких окремі компоненти наросуються. В українській фаховій мові такі термінологічні одиниці найчастіше відтворюють за допомогою багатоконпонентних термінологічних словосполучень, як найбільш характерного способу вираження розгорнутого визначення: *das Klima* – *клімат*, *der Klimaschutz* – *захист клімату*, *das Klimaschutzgesetz* – *закон про захист клімату*.

Труднощі перекладу складних слів полягають передусім у тому, що в німецькій мові неможливо передбачити усі можливі варіанти комполітів, які

може бути утворено, особливо якщо вони складаються з трьох і більше компонентів. Відтак, не може існувати їх вичерпного переліку у словниках. Тож переклад з німецької мови на рідну вимагає творчого підходу з боку перекладача та тонкого мовного чуття, яке б дозволяло доречно та швидко знаходити складні слова – відповідники фразам нашою мовою [34, с. 70-71].

Враховуючи перелічені особливості розглянемо кілька речень з однієї з проаналізованих статей та їхній переклад українською.

*Im März 2021 reichten die Berliner Naturschutzverbände Klage ein. Sie bezichtigten die **Umweltverwaltung** der Untätigkeit. Einer der Initiatoren ist Manfred Krauß: »Die Berliner **Wasserwerke** betreiben **Raubbau** an der Ressource **Grundwasser**. Ein vom **Umweltsenat** selbst beauftragtes Gutachten bestätigt, dass **Wälder** und **Feuchtbiotope** erheblich unter der **Wasserentnahme** leiden, im **Spandauer Forst** wie im **Grunewald** oder rund um den **Müggelsee** (10, с. 22).*

Власний переклад: У березні 2021 року берлінські **природоохоронні спілки** подали позов до суду. Вони звинуватили **управління з питань охорони довкілля** у бездіяльності. Одним з ініціаторів був Манфред Краус: «Берлінські **водоканали** надмірно використовують ресурси **підземних вод**. Експертний звіт, створений на замовлення самого **відділу з питань охорони довкілля**, підтверджує, що ліси та **водно-болотні угіддя** значно страждають від **видобутку води**, як у лісі Шпандау, так і в Грюневальді або навколо озера Мюггелзеє».

Частку *Umwelt-* у композитах у цьому контексті ми вважаємо доцільним передати за допомогою словосполучення «з питань охорони довкілля». Така експлікація дозволяє точніше передати зміст позначуваного поняття. Терміни *Grundwasser* та *Feuchtbiotope* ми відтворили за допомогою усталених в українській мові словосполучень типу «прикметник + іменник», а *Wasserentnahme* – за допомогою словосполучення типу «іменник + іменник». При перекладі композита *Raubbau* (досл. *грабіжницька експлуатація*) ми застосували граматичну трансформацію і прийом нейтралізації.

Як бачимо, німецькі терміни-композиції часто не мають відповідників в українській мові, а отже для їхнього перекладу можна і потрібно застосовувати різноманітні перекладацькі прийоми та трансформації на різних рівнях. При цьому слід враховувати значення кожного компонента та їхній взаємозв'язок.

4.5 Переклад інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів

Екологічні явища, а передусім проблеми, як правило є глобальними. Вони цікавлять фахівців і нефахівців з усього світу, що спричиняє інтернаціоналізацію терміносистеми екодискурсу – використання термінів-інтернаціоналізмів. Найчастіше це лексичні одиниці грецького та латинського походження.

З огляду на функціональну характеристику терміни-інтернаціоналізми умовно поділяють на три основні види [40, с. 115-117]. До першого виду відносять терміни, що повністю збігаються за значенням у різних мовах. Це, наприклад, *das Klima* – *клімат*, *die Energie* – *енергія*, *der Plastik* – *пластик*. Саме до нього ми відносимо більшість інтернаціоналізмів нашої вибірки. Другий вид включає терміни, які в мові оригіналу мають ширше або вужче значення (*das Paket* – *пакет*, а також комплекс заходів, наприклад *das Klimapaket*). Окремий третій вид представлений псевдоінтернаціоналізмами, які морфологічно збігаються з інтернаціоналізмами, проте мають різне значення в мові оригіналу та мові перекладу.

Науковці виділяють наступні причини виникнення псевдоінтернаціоналізмів [69, с. 167]:

1. Використання однакових слів у різних мовах при терміноутворенні шляхом запозичення лексичної одиниці.
2. Асоціації первинного значення об'єкта терміноутворення.
3. Надання переваги різній змістовій структурі міжнародного терміна.

Труднощі полягають у тому, що через зовнішню схожість перекладач помилково може вважати псевдоінтернаціоналізм еквівалентом наявного в мові

терміна. Наприклад, *die Daten* перекладаємо не як *дати*, а як *дані*; *die Emissionen* – не як *емісія*, а як *викиди*.

Для перекладу інтернаціоналізмів Корунець І. В. пропонує такі способи: транслітерація, транскрибування, практичне транскрибування, описовий переклад та переклад шляхом заміни інтернаціоналізмів синонімами. У процесі перекладу інтернаціоналізмів на рівні як мови, так і мовлення слід звертати увагу на будову, джерело походження, звукову та орфографічну форму інтернаціоналізмів в обох мовах. Крім того, іноді переклад може залежати від встановленого стереотипу, згідно з яким інтернаціоналізм було запозичено в мові перекладу [50, с. 55].

У німецькій та українській мовах є багато інтернаціоналізмів, перекладених шляхом транслітерації: *Methan* – *метан*, *Element* – *елемент*. Передусім йдеться про інтернаціоналізми, які походять з грецької та латинської мов. Саме вони становлять більшість у нашій вибірці.

Розглянемо на прикладі:

*Sie haben sich zum Ziel gesetzt, ihren Verbrauch **abiotischer Ressourcen** (**Mineralien**, fossile Rohstoffe, **Metalle** ...) bis 2030 zu halbieren* (9, с. 17).

Відтворивши виділені інтернаціоналізми шляхом транскодування, отримаємо такий текст (власний переклад):

*Вони поставили собі за мету вдвічі зменшити споживання **абіотичних ресурсів** (**мінерали**, викопна сировина, **метали**...) до 2030 року.*

Отже, переклад термінів-інтернаціоналізмів як правило не є важким завданням для перекладача. Однак важливо не покладатися лише на зовнішню подібність слів, а ретельно перевіряти семантичне значення кожного терміна, щоб уникнути помилок, пов'язаних з існуванням псевдоінтернаціоналізмів.

4.6 Переклад неологізмів

Для німецької терміносистеми екодикурсу як досить нової і ще не повністю сформованої характерний постійний процес творення нових слів, які часто ще не є унормованими й зафіксованими в німецьких словниках. А отже, вони не мають також усталених відповідників в українській мові. Звісно, перед застосуванням будь-якої трансформації під час перекладу неологізмів необхідно впевнитися, що в мові перекладу відсутній еквівалент (як зазначено вище, перекладні словники ще не мали змоги його зафіксувати, проте він може існувати, наприклад, у нещодавно перекладеній літературі). Якщо ж відповідник справді відсутній, то для перекладача відтворення неологізмів стає певним викликом.

Найпростішим перекладацьким прийомом у цьому випадку є транскодування або калькування: *der Klimakanzler* – *кліматичний канцлер*. Але не завжди це сприяє створенню адекватного перекладу, зрозумілого для нефахівця і/або читача, який не знайомий з німецькими реаліями.

Тож наразі досить продуктивним є описовий метод перекладу. Цей прийом застосовують за відсутності відповідного терміна в мові перекладу та при перекладі новітніх авторських термінів-неологізмів, які подаються зазвичай у лапках. Той же неологізм *der Klimakanzler* можемо описово перекласти як «канцлер, який приділяє багато уваги захисту клімату».

До описового перекладу висувають такі вимоги:

- 1) переклад повинен точно відображати основний зміст позначеного неологізмом поняття;
- 2) опис не повинен бути занадто детальним;
- 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною [72, с. 131].

При застосуванні описового перекладу слід враховувати те, що словосполучення в мові перекладу повинне точно і повно передавати всі основні ознаки поняття, позначеного терміном мови оригіналу. Порівняно з

транскодуванням, завдяки описовому перекладу досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму. Разом з тим описовому перекладу притаманні певні недоліки:

- 1) ймовірність неточного або нечіткого тлумачення змісту поняття, позначеного терміном-неологізмом;
- 2) порушення такої вимоги до термінів, як стислість (відповідно такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто від них важко, а точніше майже неможливо утворити похідні терміни).

Розглянемо уривок з журналу, у якому присутній неологізм: *Statt das Ruder herumzureißen und die Verkehrspolitik in Einklang mit dem 1,5-Grad-Ziel zu bringen, verteidigen sie vorgestrige Positionen und schließen die Augen vor der Realität* (10, с. 32).

У перекладі українською мовою він може виглядати так (власний переклад): *Замість того, щоб змінити курс і привести транспортну політику у відповідність до мети Паризької кліматичної угоди, вони відстоюють застарілі позиції і закривають очі на реальність.*

Ми вважаємо, що при дослівному перекладі наведений термін-неологізм не буде зрозумілим для більшості читачів, а отже вирішили замінити його описовим словосполученням, розкривши його семантичне значення.

Лексичний елемент, як описано у нашій статті «Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми», «перекладається не окремо, сам по собі, ізольовано від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик» [37, с. 16]. Тільки так можна досягнути точності та адекватності перекладу лексичних одиниць (у тому числі термінів). Чим більше характеристик слів, що перекладаються, враховує перекладач, тим адекватнішим буде його переклад.

Висновки до четвертого розділу

З точки зору практики перекладу термінологічні одиниці поділяють на ті, що мають еквіваленти в мові перекладу, та ті, що їх не мають (безеквівалентні). Для відтворення безеквівалентних термінів застосовують різні перекладацькі трансформації.

Під час перекладацьких трансформацій при перекладі термінів екодискурсу важливо враховувати структуру, внутрішню форму, вмотивованість термінологічної одиниці, а також її тип (власне термін, екологічна реалія, екологічний концепт).

Головним способом перекладу термінологічних одиниць екодискурсу є пошук еквівалентів у словниках, а за відсутності зафіксованих відповідників – у нещодавно перекладених текстах.

Двокомпонентні терміни-композиції найчастіше відтворюють за допомогою словосполучень типу «прикметник + іменник» або «іменник + іменник». Для перекладу багатоконпонентних термінів доцільно застосувати описовий метод або експлікацію.

Терміни-інтернаціоналізми, які проходять передусім з грецької та латинської мови (75 % усіх зафіксованих інтернаціоналізмів), зазвичай відтворюються за допомогою транскодування і не спричиняють труднощів у процесів перекладу. Однак для уникнення помилок важливо розрізняти інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми.

Найпростішими способами перекладу неологізмів є транскодування та калькування. Однак заради створення адекватного перекладу, зрозумілого для нефахівців і/або читачів, які незнайомі з німецькими реаліями, релевантним є використання описового перекладу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У роботі було досліджено термінологічні одиниці в текстах науково-популярного німецького журналу “Natur+Umwelt”, що дозволило виявити основні структурно-семантичні і лінгвопрагматичні особливості функціонування терміносистеми екодискурсу, а також запропонувати найбільш доцільні способи перекладу одиниць цієї терміносистеми.

Екодискурс як сукупність текстів про взаємодію людини з довкіллям охоплює різні аспекти людського існування. Наразі він перебуває на етапі активного розвитку, а отже його терміносистема теж продовжує розвиватися та формуватися, взаємодіючи при цьому з іншими терміносистемами та побутовою лексикою.

Для термінів екодискурсу характерні всі ознаки термінів: точність, однозначність, відсутність емоційності, номінативність, дефінітивність тощо. Водночас специфіка екодискурсу зумовлює наявність таких особливостей екологічних термінів, які не є типовими для інших терміносистем.

Найпоширенішими моделями словотвору у терміносистемі екодискурсу є словоскладання (66,5 %), термінотворення за допомогою афіксів (14%) та утворення термінологічних словосполучень (12%). Аббревіатури, символи та формули також присутні у цій терміносистемі, вони значно спрощують і полегшують як внутрішньофахову комунікацію, так і комунікацію між фахівцями і нефахівцями.

Поширеними семантичними явищами в терміносистемі екодискурсу є синонімія (17 синонімічних пар і рядів, не враховуючи контекстуальні синоніми) та антонімія (7 антонімічних пар). Серед пар повних синонімів виділяємо такі типи: аббревіатура та її повна форма, формула та її назва, термінологічне словосполучення та однослівний термін, термінологічні дублети. Напротивагу синонімії, яка може ускладнювати комунікацію в межах екодискурсу, антонімія навпаки сприяє систематизації та внормуванню терміносистеми.

Іншими неминучими процесами у формуванні термінології екодискурсу є метафоризація (12 випадків) та запозичення з інших мов (27 випадків). Утворення метафор спричинене зазвичай взаємодією екодискурсу з побутовими сферами людського існування, а отже й взаємовпливом термінологічної лексики і загальноживаної. А наявність запозичень є наслідком впливу інших мов, передусім англійської, а також грецької та латинської, коли йдеться про інтернаціоналізми.

Роль термінологічних одиниць в екодискурсі зумовлена його функціями, передусім функцією обміну інформацією та формування екологічної свідомості. Також на вибір лексичних одиниць впливає контекст, комунікативний намір і гіпотетично оцінюваний рівень компетентності та обізнаності адресата.

Кожен термін може вживатися інформативно або неінформативно, залежно від того, яку інформацію він передає. У науково-популярних текстах екодискурсу використання термінологічних одиниць є переважно інформативним, що зумовлено комунікативно-прагматичною спрямованістю цього жанру.

Особливий лінгвопрагматичний потенціал мають терміни-метафори, терміни з позитивною або негативною конотацією, терміни-евфемізми, терміни-інтернаціоналізми та терміни-неологізми. Присутність таких елементів у терміносистемі екодискурсу пов'язана з тенденцією до інформаційної насиченості, привернення уваги читача, формування у нього довіри і водночас прагненням зрозумілості, якнайточнішого вираження думок та почуттів.

Найдоцільнішими способами та прийомами перекладу термінологічних одиниць екодискурсу є пошук еквівалента, транскодування, калькування, описовий переклад, експлікація. Під час перекладу слід враховувати структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості конкретного терміна та терміносистеми загалом.

Труднощі під час перекладу термінологічних одиниць з німецької мови українською найчастіше спричинені відсутністю унормованих еквівалентів у мові перекладу, граматичною специфікою мов, різними особливостями

термінотворення та функціонування термінів. Найбільш поширеними випадками є різниця у структурі термінів, різний ступінь вмотивованості, наявність термінів-реалій, поширеність синонімії та метафоричне вживання слів.

Екологічні проблеми продовжують набувати значення у суспільстві і постійно знаходяться в полі зору науковців, тож процес становлення терміносистеми екодискурсу теж продовжується. Саме тому, ми вбачаємо перспективи в подальшому дослідженні різних аспектів представленої терміносистеми, зокрема з проекцією на її лінгвопрагматичний потенціал та особливості відтворення українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anglizismen-Wörterbuch. Der Einfluss des Englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945. 3. Bde. Begr. v. Broder Carstensen, fortgef. v. Ulrich Busse unter Mitarbeit v. Regina Schmude. Berlin/New York, 1996. 1791 S.
2. Cox, R.J., Phaedra. Environmental Communication and the Public Sphere. Fourth Edition. Washington, D. C. : SAGE Publications, Inc., 2021. 443 p.
3. Danninger E. Tabubereiche und Euphemismen. *Werner Welte: Sprachtheorie und angewandte Linguistik. Festschrift für Alfred Wollmann zum 60. Geburtstag.* Tübingen, 1982. S. 237–251.
4. Dietl C. Euphemismus. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik.* Tübingen, 1996. Bd. 3. S. 1–10.
5. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim, 2019. 9. Auflage. 2144 S.
6. Dzykovych O. V., Turysheva O. O., Veselska R. V. Sprachspezifische Besonderheiten sowie Korrelation der deutschen und ukrainischen Ökodiskurse. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philological Sciences (Linguistics).* № 16, 2021. P. 31–37.
7. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Berlin, 2012. 4. Aufl. 484 S.
8. Fraas C. Lexikalisch-semantische Eigenschaften von Fachsprachen. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft.* Berlin, NewYork: Walter de Guyter, 1998. S. 428–438.
9. Freudenthal C. Ökologische Diskurse im Fremdsprachenunterricht. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie. Berlin, 2017. 526 S.
10. Gerbig A. Sprachliche Konstruktion politischer Realität: stilistische Variation in der Ozondebatte. *Sprachökologie und Ökolinquistik. Referate des Symposions "Sprachökologie und Ökolinquistik" an der Universität Klagenfurt, 27. – 28. Oktober 1995.* Tübingen: Stauffenburg, 1996. S. 175–185.

11. Göpferich S. Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation. *Forum für Fachsprachenforschung*, 27. Gunter Narr Verlag, 1995. S. 117–138.
12. Haß U. Interessenabhängiger Umgang mit Wörtern in der Umweltdiskussion. Politische Semantik. *Bedeutungsanalytische und sprachkritische Beiträge zur politischen Sprachverwendung*. Opladen, 1989. S. 153–186.
13. Haß U. Lexikonausschnitt Umwelt. *Brisante Wörter von Agitation bis Zeitgeist. Ein Lexikon zum öffentlichen Sprachgebrauch*. Berlin, 1989. S. 395–557.
14. Haß-Zumkehr U. Von Umweltmessen und Öko-Schafen. Die sprachliche Konstitution von Umwelt. *Sprachreport*. 1997. Aufl. 3. S. 1–3. URL: https://ids-pub.bsz-bw.de/files/154/Ha%C3%9F_Zumkehr_Von_Umweltmessen_und_%C3%96ko-Schafen_1997.pdf (дата звернення 12.09.2022).
15. Heidrich F. Kommunikationsoptimierung im Fachübersetzungsprozess. Berlin: Frank & Timme, 2018. 117 S.
16. Jeffries M. Biodiversity and Conservation. London: Routledge, 2005. 254 p.
17. Klimafreundlich, umweltneutral & Co. – das steckt hinter den Kompensationsarten. Utopia, 2021. URL: <https://utopia.de/sponsored-content/das-steckt-hinter-den-kompensationsarten> (дата звернення: 22.11.2022).
18. Krieg U. Wortbildungsstrategien in der Werbung. Zur Funktion und Struktur von Wortneubildungen in Printanzeigen. Hamburg, 2005. 123 S.
19. Liimatainen A. Untersuchungen zur Fachsprache der Ökologie und des Umweltschutzes im Deutschen und Finnischen. Bern : Peter Lang GmbH, 2008. 418 S.
20. Luchtenberg S. Euphemismen im heutigen Deutsch: mit einem Beitrag zu Deutsch als Fremdsprache. Frankfurt a. M./Bern/New York, 1985. 299 S.
21. Newmark Peter. A Textbook of Translation. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. 311 p.
22. Schippan T., Ehrhardt H. Lexik. *Kleine Enzyklopädie, deutsche Sprache*. Frankfurt am Main, 2001. S. 62–107.

23. Schneider, S. The greenhouse effect: science and policy. *New Series*. 1989. Vol. 243, No. 4892. P. 771–781. URL: <https://www.jstor.org/stable/1703051> (дата доступу 28.09.2022).
24. Takacs D. The Idea of Biodiversity. *Philosophies of Paradise*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore and London, 1996. 500 p.
25. Weingart P., Maasen S. The order of meaning: the career of chaos as a metaphor. *Configurations*. Baltimore, 1997. Band 5. 463–520 pp.
26. Zacher W. L. Dimensions of Ecological Discourse – Overview of Problems and Selected Literature. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*. 2011. Vol. 6, No. 2. P. 83–92. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1967428 (дата звернення 12.10.2022)
27. Zöllner N. Der Euphemismus im alltäglichen und politischen Sprachgebrauch des Englischen. Frankfurt a. M. u. a, 1997. 444 S.
28. Арт'юмцев О. В. Особливості перекладу німецької економічної термінології українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71) № 1 Ч. 2. 2021. С 240–246.
29. Балюта Е.Г. Нова лексика та фразеологія англійської мови сфери охорони довкілля: структурно-семантичні і функціональні параметри: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова. Одеса. 2007. 20 с.
30. Бевзо Г. А. Джерела формування термінологічної системи екологічного дискурсу в англійській та українській мовах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер. : Філологічні науки. 2014. Кн. 1. С. 79–84.
31. Бик І. С. Теорія і практика перекладу. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 240 с.
32. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: Київ: АртЕк, 1997. 224 с.
33. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Вінниця : Нова Книга. 2010. 232 с.

34. Боднар О. М. Система організації німецької екологічної термінології. *Одеський лінгвістичний вісник* № 9, том 1, 2017. С. 23-29.
35. Бондар О. М. Лінгвістичні особливості німецької фахової мови екології : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.04. Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2015. 401 с.
36. Бохан А. В. Екологічний вектор комерційної дипломатії: Україна та Німеччина. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 57–67.
37. Весельська Р. В., Дзикович О. В., Туришева О. О. Німецькомовний екодискурс: базові характеристики терміносистеми. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія : зб. наук. праць. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 55. С. 13–17.
38. Галицька О. Б. Рекурсивний та прокурсивний зв'язок у сучасному німецькомовному екодискурсі. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2011. Ч. 2. С. 22–27.
39. Гармаш Т. А. Відтворення німецьких логістичних термінів-комполітів у перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 8. Т. 2. С. 65–69.
40. Гончарук Т. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. за ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. С. 272.
41. Гордун С.М. Терміносистема екомаркетингу: структурно-семантичні та функціональні параметри (на матеріалі англійської публіцистики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк – Запоріжжя, 2020. 295 с.
42. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Кудельков З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
43. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
44. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
45. Квітко І. С. Термін у науковому документі. Львів: Вища школа, 1976. 128 с.

46. Кирилук М. Інновації в лексиці німецької мови початку XXI ст. *Наукові записки*. Сер. : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (3). С. 53–57.
47. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Київ, УМК ВО, 1989. 104 с.
48. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики). Львів, Вища школа, 1988. 193 с.
49. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: Навчальний посібник. 2001. 290 с.
50. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
51. Котенко В. Л. Лінгвопрагматичні особливості іспанськомовного спортивного дискурсу. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.05. К., 2016. 305 с.
52. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К. : Академія, 2006. – 416 с.
53. Краковецька Г. О. Метафоризация как средство формирования медицинской терминологии: на материале древнегреческого, латинского, русского и украинского языков: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1979. 24 с.
54. Лящевський С. О., Полюк І. С. Лінгвопрагматичні особливості функціонування французької термінології з нейробіології та засоби її передачі при перекладі. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*. Матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Київ «Кафедра», 2016. С. 142–144.
55. Михайлова Т. В. Антонімічні відношення українських науково-технічних термінів як мовне явище та об'єкт лексикографії. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук., праць. К., 2003. Вип. V. С. 295–299.
56. Михалевич О. М. Інтерпретація понять «термін», «економічний термін», «економічна терміносистема» в сучасному мовознавстві. *Наук. вісник Волин.*

- Нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2010. № 2. С. 86–89.*
57. Мягченко О. П. Основи екології. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
 58. Павлова О. І. Основи термінознавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне : Волинські обереги, 2001. 200 с.
 59. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
 60. Рибачок С. М. Прагмасемантична специфіка функціонування термінів. *Мова і культура*. Київ, 2008. Вип. 10. Т. 7 (107). С. 174–178.
 61. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
 62. Сизонов Д. Ю. Лінгвопрагматичний потенціал української медичної термінології у ЗМІ: автореф. дисертації ... канд. філол. наук : 10.02.01 - українська мова. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. 20 с. URL : <https://sizonov.blogspot.com/2012/09/blog-post.html> (дата звернення: 10.10.2022).
 63. Ситдигов П. Г. Кореляція та диференціація лінгвістичних понять «термінологія» та «терміносистема». *Вісник Київського лінгв. ун-ту*. Київ, 2009. С. 433–440.
 64. Сітко А.В., Струк І.В. Перекладацька неточність у перекладі фахового контенту веб-сайтів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. С. 67–74.
 65. Скороходько Е. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту. *Мовознавство*. Київ, 2006. № 4. С. 22–32.
 66. Слаба О. В. Лінгвопрагматичний аспект функціонування термінів-неологізмів у галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. К. : Логос. С. 150–156
 67. Словник лінгвістичних термінів / укл. Д. І. Ганич, І. С. Олійник. Київ : Вища шк., 1985. 360 с.

68. Тараненко О. О. Антоніми. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Антоніми> (дата звернення: 2.12.2022).
69. Український правопис : НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. Київ : Наук. думка, 2015. С. 288.
70. Харченко С. В., Шинкарук В. Д. Функціональні параметри екологічної комунікації. *Міжнародний філологічний часопис*. 2022. Vol. 13, № 2. С. 74–86. URL: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2022.02.008> (дата звернення 16.11.2022).
71. Чумак Л. М. Лексичні інновації в англomовному медійному дискурсі початку ХХІ століття: структурний і лінгвопрагматичний аспекти. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.04. Житомир, 2018. 269 с.
72. Шевцова О. В. Способи еквівалентного перекладу лексичних одиниць текстів конвенцій з англійської та французької мов українською. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Філологічна, 2012. Вип. 25. С. 129–131.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2020. Heft 01/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
2. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2020. Heft 02/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022)
3. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2020. Heft 03/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
4. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2020. Heft 04/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
5. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2021. Heft 01/21. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
6. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2021. Heft 02/21. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
7. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2021. Heft 03/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
8. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2021. Heft 04/20. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
9. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2022. Heft 01/22. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
10. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2022. Heft 02/22. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
11. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2022. Heft 03/22. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).
12. Natur+Umwelt. Regensburg : BUND Naturschutz in Bayern, 2022. Heft 04/22. 68
S. URL: <https://www.bund-naturschutz.de/magazin> (дата доступу 02.12.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список единиц терминосистемы екодискурсу

1. Abfälle
2. Abfalleimer
3. Abfallwirtschaft
4. Agrarwende
5. Artenschutz
6. Artensterben
7. Artenvielfalt
8. Atomausstieg
9. Atomkraft
10. Atomkraftwerk
11. Atommeiler
12. Atommüll
13. Atommüll-Lager
14. Aussterben
15. Ausstiegsplan
16. Bedarf an Strom und Wärme
17. Bergbauabfälle
18. Bewegung für Klima
19. “Billig-Plastik”
20. Bio-Baumwolle
21. Biodiversität
22. Biohof
23. Biolebensmittel
24. Biologische Lebensmittel
25. Biologische Vielfalt
26. Bioökonomie
27. “Biopiraterie”

28. Bioplastik
29. Biosphärenreservat
30. Biotop
31. Biozid
32. Bodenpolitik
33. Braunkohlekraftwerke
34. Braunkohleverstromung
35. CH₄
36. CO₂
37. CO₂-Ausstoß
38. CO₂-Preis
39. CO₂-Bepreisung
40. CO₂-Speicher (Wald)
41. Digitaler CO₂-Fußabdruck
42. Einwegflasche
43. Einwegverpackungen
44. Emissionsstandard
45. Energie aus Sonne, Wind und Wasser
46. Energiebedarf
47. Energieeffizienz
48. Energieproduktion
49. Energieprojekt
50. Energieverbrauch
51. Energiewende
52. Entsorgungsfirma
53. Erdüberlastung
54. Ernährungswende
55. Erneuerbare Energie
56. Fangquote
57. FFH-Gebiet

- 58. FFH-Schutzgebiet
- 59. FFH-verträgliche Waldwirtschaft
- 60. Fischereirat der EU
- 61. Flächenschutz
- 62. Fleischkonsum
- 63. fossile Energieträger
- 64. fossile Treibstoffe
- 65. Gebäudesanierung
- 66. Gesellschaftliche Bewusstseinswandel
- 67. Giftmüll
- 68. Glyphosat
- 69. Grüne Lebenslinie
- 70. Heimische Arten
- 71. Herdenschutz
- 72. Hochwasserdynamik
- 73. Infrastrukturpolitik
- 74. Insektenschutz
- 75. Klima
- 76. Klimaabkommen
- 77. Klimaanpassung
- 78. Klimabewegung
- 79. Klimabilanz
- 80. Klimacheck
- 81. Klimaerwärmung
- 82. Klimagas
- 83. Klimagerechtigkeit
- 84. Klimakanzler
- 85. Klimakiller
- 86. Klimakosten
- 87. Klimakrise

- 88. Klimaneutrale Wirtschaftsweise
- 89. Klimaneutralität
- 90. Klimapaket
- 91. Klimapolitik
- 92. Klimaprotest
- 93. Klimaprüfung
- 94. Klimaschaden
- 95. Klimaschutz
- 96. Klimaschutzgesetz
- 97. Klimaschutzplan
- 98. Klimaschutzprogramm
- 99. Klimaschutz-Projekt
- 100. Klimaschutzziel
- 101. Klimastabil
- 102. Klimastreik
- 103. Klimaurteil
- 104. Klimaveränderung
- 105. Klimawahl
- 106. Klimawandel
- 107. Klimaziel
- 108. Klimacheck
- 109. Kohleausstieg
- 110. Kohlekonzerne
- 111. Kohlekraftwerk
- 112. Kohlendioxid
- 113. Kohleverstromung
- 114. Kompost
- 115. Kompostanlage
- 116. Meeresleben
- 117. Meeresschutz

- 118. Meersumwelt
- 119. Mehrwegflasche
- 120. Mehrweg-OP-Besteck
- 121. Methan
- 122. Mikroplastik
- 123. Mobilitätswende
- 124. Müll
- 125. Müllkraftwerk
- 126. Mülltrennung
- 127. Müllverbrennung
- 128. Müllvermeidung
- 129. nachhaltige Wirtschaft
- 130. nachhaltiges Handeln
- 131. Nachhaltigkeit
- 132. Nachhaltigkeitsverband
- 133. Nachhaltigkeitsziel
- 134. Nationalpark
- 135. Natur
- 136. Natur- und umweltschädliche Subventionen
- 137. Naturgesetz
- 138. Naturschonend
- 139. Naturschützer
- 140. Naturschutzgerecht
- 141. Naturschutzrecht
- 142. Naturverträglich
- 143. Naturwald
- 144. Naturzerstörung
- 145. Ökolandbau
- 146. ökologisch nachhaltige Gesellschaft
- 147. ökologisch verträglich

- 148. ökologische Krise
- 149. ökologische Spur
- 150. Ökologische und soziale Krise
- 151. ökologischer Fachhandel
- 152. Ökologischer Fußabdruck
- 153. Ökologischer Hotspot
- 154. ökologischer Wandel
- 155. Ökokrise
- 156. Ökosoziale Transformation
- 157. Ökostrom
- 158. Ökostromanteil
- 159. Ökosystem
- 160. Öko-Tipp
- 161. Öko-Zentralstelle
- 162. Papiermüll
- 163. Pestizidausstieg
- 164. Pflanzaktionen
- 165. Photovoltaik
- 166. Photovoltaikanlage
- 167. Plastikmüll
- 168. Plastiktüte
- 169. Plastikverpackungen
- 170. Polypropylen
- 171. PP-Recyclingmaterial
- 172. PP-Verpackung
- 173. radioaktive Abfälle
- 174. recyceltes Plastik
- 175. Recycling
- 176. Renaturierung der Gewässer
- 177. Ressourcen

- 178. Ressourcenpolitik
- 179. Ressourcenverbrauch
- 180. Ressourcenwende
- 181. Rohstoff
- 182. salziges Abwasser
- 183. Schutz der biologischen Vielfalt
- 184. Schutz der Natur
- 185. Schutz des Klimas
- 186. Schutz des Weltklimas
- 187. Schutzgebiet
- 188. Schutzprogramm
- 189. Schutzraum
- 190. Solaranlage
- 191. Solarenergie
- 192. Solarpflicht
- 193. Solarstrom
- 194. Sonnenanlage
- 195. Sonnenenergie
- 196. Sonnenpflicht
- 197. Soziale und ökologische Wirtschaft
- 198. sozial-ökologischer Wandel
- 199. Stopp der Flächenversiegelung
- 200. Tierschutz
- 201. Titandioxid
- 202. Treibhausgas
- 203. Treibhausgasneutralität
- 204. Treibhausgasreduzierung
- 205. Überschwemmung
- 206. Umstieg auf erneuerbare Energien
- 207. Umwelt

- 208. Umweltberatung
- 209. Umweltbewusstsein
- 210. Umweltbildung
- 211. Umweltcamp
- 212. Umweltcheck
- 213. Umweltgefährdend
- 214. Umweltgerechtigkeit
- 215. Umweltministerin
- 216. Umweltministerium
- 217. Umweltorganisation
- 218. Umweltpolitik
- 219. Umweltproblem
- 220. Umweltprogramm
- 221. Umweltprüfung
- 222. Umweltschädigend
- 223. umweltschädliche Subvention
- 224. Umweltschonend
- 225. Umweltschutz
- 226. Umweltschützend
- 227. Umweltthema
- 228. Umweltverschmutzer
- 229. Umweltzerstörung
- 230. Verkehrspolitik
- 231. Verkehrswende
- 232. Verlust der biologischen Vielfalt
- 233. Verpackungsmüll
- 234. Verschmutzung
- 235. Vertragsnaturschutz
- 236. Vogelschutzgebiet
- 237. Walderneuerung

- 238. Waldkrise
- 239. Waldphilosoph
- 240. Waldschutzgebiet
- 241. Waldsterben
- 242. Waldumbau
- 243. Waldwende
- 244. Windenergie
- 245. Windkraft
- 246. Wolfsmanagement
- 247. Zweiwegflasche